

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND TALLINNAS
Eraõiguse instituut

Ravo Vitsut

PATISESIS KAPITALIÜHINGUTES JA SELLE LAHENDAMINE

Magistritöö

Juhendaja
dr. iur. Andres Vutt

Tallinn 2015

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Ühingu liikmete õiguslik seisund, kui patiseisu tekkimise eeldus	7
1.1. Ühingu liikmete suhete alused ja printsiibid	7
1.2. Liikmete pädevus	12
1.2.1. Üldine pädevus	12
1.2.2. Erisused juhtorgani liikme valimisel	15
1.2.3. Piirangud otsuste tegemisel	17
2. Patiseisu olemus, tagajärjed ja ennetamine	19
2.1. Patiseisu olemus	19
2.2. Patiseisust tulenevad olulisemad probleemid	21
2.2.1. Ühingu huve kahjustavad olukorrad	21
2.2.2. Liikme huve kahjustavad olukorrad	25
2.2. Patiseisu ennetamine	26
2.2.1. Patiseisu ennetamine põhikirjaga	26
2.2.2. Patiseisu ennetamine liikmete kokkulepetega	28
3. Patiseisu lahendamine	31
3.1. Patiseisu lahendamise põhimõtted	31
3.2. Liikme kohustus patiseisu olukord lahendada	33
3.2.1. Otsuse tegemiseks kohustamine	33
3.2.2. Patiseisu lahendamise kohustus kahju tekkimisel	42
3.2.3. Patiseisu lahendamine tagasiulatuvalt	44
3.2.4. Ebaõiglaselt kahjustava tegevuse kontseptsioon patiseisu lahendamiseks	46
3.3 Liikmete õigussuhte lõpetamine patiseisu lahendamise abinõuna	49
3.3.1. Väljaostu nõue	49
3.3.2. Nõue ühingu lõpetamiseks	56
Kokkuvõte	61
Corporate deadlocks and ways of resolution. Summary	67
Kasutatud allikad	72
Kirjandus	72
Õigusaktid	75
Kohtupraktika	75
Muud materjalid	76

Sissejuhatus

Kapitaliühingu osanike ja aktsionäride (edaspidi liikmed) võrdsete osaluste korral võib tekkida olukord, kus otsuste tegemisel lähevad liikmete arvamused lahku ning otsuse vastuvõtmiseks ei saada häälteenamust. Sellist olukorda ühingu nimetatakse patiseisuks (*deadlock*). Patiseis halvab ühingu tegevuse, mõjudes kahjulikult nii ühingule, kui ka liikmetele. Juriidiline isik saab oma tahet kujundada füüsiliste isikute kaudu, seega juriidilise isiku tahet esindavad selle liikmed enda tahtega. On leitud, et esindusteooria baseerub tõdemusel, et inimese jaoks on alati prioriteetsed tema erahuvid, mistõttu ta ei ole meelsasti valmis neid kellegi teise huvidele ohvriks tooma.¹ See tekitab juba eos teatud vastuolu liikmete omavahelistes suhetes ja huvides, kui võrd liikmetena peaksid nad tegutsema ühise huvi ja eesmärgi nimel, mitte aga isikliku huvi nimel. Ühingu tuleb ette olukordi, kus liige seab enda huvid prioriteetsemaks, mille tõttu tekivad liikmete vahel vastuolud ning patiseisu olukord.

Eestis on väga levinud kapitaliühingud, millel on kaks liiget ning mõlemale liikmele kuulub pool, ehk 50% ühingu osalusest. Sellest tulenevalt on liikmetel ka võrdselt hääli otsuste tegemisel. Äriregistri andmetel oli 30.04.2015.a seisuga Eestis kokku 157 321 osaühingut ja aktsiaseltsi. Kahe liikmega osaühinguid ja aktsiaseltsi oli 31 122 ehk 19,78%, nelja liikmega osaühinguid ja aktsiaseltsi oli 2739 ehk 1,74%, kuue liikmega osaühinguid ja aktsiaseltsi oli 372 ehk 0,23% kõigist ühingutest. Nendest oli võrdse osalusega osaühinguid ja aktsiaseltsi 21 960 ehk 13,95% kõigist osaühingutest ja aktsiaseltsidest.² Seega on Eestis arvestatav hulk kapitaliühinguid, millistel on liikmete või liikmete gruppide osalused võrdsed ja on oht patiseisu tekkimiseks.

Käesolevas töös on käsitletud eelkõige kahe liikmega kapitaliühingut, mille mõlemale liikmele kuulub 50% osalusest. Samad probleemid võivad aga esineda ka ühingutel, kus on rohkem kui kaks liiget. Näiteks on neli liiget ning igaühele kuulub 25% osalusest või 3 liiget ning osalus jaguneb 50%, 25% ja 25% ning vastasseis tekib kahe võrdset osalust omava liikmete grupi vahel. Täpsustuse huvides tuleb märkida, et kõige enam on Eestis ühe osaniku

¹ K. M Eisenhardt. Agency Theory: An Assessment and Review. - Theories of Corporate Governance: The Philosophical Foundations of Corporate Governance. Oxon: Routledge 2004, p 84.

² Andmed pärinevad Registrate ja Infosüsteemide Keskuselt. Tegemist on vastusega töö autori päringule.

või aktsionäri kapitaliühinguid, neid on kokku 112 255 ehk 71,35% kõigist osaühingutest ja aktsiaseltsidest. Ühe liikmega äriühingu puhul käesolevas magistritöös välja toodud ja analüüsitud probleeme ei esine kuivõrd äriühingu tegevuse üle otsustab ainult üks isik 100% hääletega.

Kapitaliühingu asutamine on Eestis väga lihtne ja kiire, sageli aga ei mõelda ühingu asutamisel ühingujuhtimise põhitõdedele ning ei arvestata, et inimeste suhted võivad aja jooksul muutuda. Praktikas ei ole harv olukord kus koos äritegevusega alustanud ühingu liikmete suhted muutuvad hiljem vastuoluliseks. Isegi, kui ühingu osanike vahel ei ole vastuolusid, võib see muutuda osa võõrandamisel, millisel juhul endine liige ja osa omandanud uus liige ei pruugi olla üksmeelel ühingu tegevuse osas.

Paljudel juhtudel, seda eriti osaühingute puhul, kattuvad osanikud ja juhatuse liikmed, ehk osalust äriühingus ei omata ainult kapitalipaigutusena vaid osanikud ise osalevad aktiivselt äriühingu juhtimises ning tegevuse korraldamises. Patiseis võib samamoodi tekkida ühingu juhatuses või nõukogus, kui on vaja võtta vastu kollegiaalne otsus. Sellisel juhul on võrdsete osaluste puhul probleem otsuste tegemisel ja äriühingu juhtimisel veelgi suurem. Lähtuvalt eeltoodust võib öelda, et on piisavalt palju äriühinguid, milliste puhul võivad tekkida käesolevas magistritöös välja toodud ja analüüsitud probleemid.

Äriühingu liikmetel peaks patiseisu olukorras olema võimalused enda või äriühingu huvide kaitsmiseks. Õiguskaitsevahendid kehtiva Eesti seadusandluse ja praktika valguses on sellises olukorras võrdlemisi piiratud. Justiitsministeeriumi koostatud „Ühinguõiguse kodifitseerimise lähteülesande projektis“ on leitud, et vajalik on analüüsida, kas ja millisel viisil tuleks reguleerida ühingute toimimine ja otsuste vastuvõtmine olukorras, kus osalus jaguneb võrdselt kahe osaniku või aktsionäri vahel.³

Magistritöö teema valikul on lähtutud probleemi analüüsimise ja lahendamise praktilisest väärtusest. Võttes aluseks eelpool toodud statistika, on patiseisu olukord ja selles tulenevad probleemid potentsiaalseks ohuks väga paljudele ettevõtjatele. Eesti õiguskord ei paku selget

³ Ühinguõiguse kodifitseerimise lähteülesande projekt, Tallinn, Justiitsministeerium 2014, ptk. IV, p 9.1(g).

Arvutivõrgus kättesaadav:

http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/uhinguoiguse_kodifitseerimise_lahteulesande_projekt_0.pdf.

lahendust patiseisu olukorra lahendamiseks. Praktilised olukorrad, millistega ka autor on isiklikult kokku puutunud, nõuavad aga võimalusi patiseisu lahendamiseks. Antud teemat ei ole seni põhjalikumalt Eestis uuritud.

Käesoleva magistritöö eesmärk on analüüsida liikmete võrdse osalusega kaasneva patiseisu olukorra tekkimise põhjuseid ja probleeme ning leida kehtivast õigusest võimalused patiseisu lahendamiseks. Lisaks on töös esitatud võimalikke patiseisu lahendusi *de lege ferenda*. Töö hüpoteesiks on, et Eesti kehtiv õigus ei võimalda patiseisu efektiivselt lahendada ning seadusandjal tuleb kaaluda vajalike õiguskaitsevahendite loomist.

Töö on eelkõige teoreetiline käsitlus, kuid esineb ka empiirilise materjali analüüsi, eelkõige Riigikohtu praktika analüüsi. Töös on kasutatud süsteemset ja võrdlevad uurimismeetodit, peamiselt on võrdlusena kasutatud Ühendkuningriigi õigust.

Töö on jaotatud kolmeks peatükiks. Esimeses peatükis on avatud liikmetele alused ja printsiibid, millistest lähtuvalt on võimalik tuvastada liikmete õigused ja kohustused. Samuti on selgitatud liikmete üldist pädevust, millest tulenevalt patiseis tekib. Lisaks on toodud erisused ja piirangud üldisest pädevusest.

Teises peatükis on toodud patiseisu olemus ning kirjeldatud erinevaid praktikas esinevaid probleeme, milliseid patiseisu olukord tekitab. Eraldi on välja toodud ühingu huve ja liikmete huve puudutavad olukorrad. Lisaks on toodud võimalused patiseisu ennetamiseks ehk kuidas liikmed peaksid oma õigusi reguleerima, et patiseisu vältida. Käsitletud on patiseisu ennetamise võimalikkust põhikirjaga ning erinevate liikmete kokkulepetega.

Kolmandas peatükis on käsitletud patiseisu lahendamist ning selle võimalikkust Eesti õiguskorras. Kõigepealt on toodud patiseisu lahendamise põhimõtted ning selgitatud seadusandja kohustust luua kohased õiguskaitsevahendid liikmete õiguste kaitseks ning õiguskaitsevahendite kasutamise põhimõtted. Seejärel on käsitletud võimalusi patiseis lahendada liikme kohustamise kaudu. Võrdlusena on toodud Ühendkuningriigi õiguses olev kontseptsioon, mis võimaldab patiseisu lahendada. Lõpuks on toodud võimalused patiseis lahendada liikmete õigussuhte lõpetamise kaudu, kas siis liikme väljaostuga või ühingu

lõpetamisega. Samuti on analüüsitud, kas Eesti õiguskorras on sellised abinõud võimalikud ning kuidas on need muudes riikides patiseisu lahendanud.

Töö kirjutamisel on kasutatud nii Eestis kui ka teistes riikides avaldatud erialast kirjandust. Suures osas on kasutatud Anglo-Ameerika õigussüsteemiga riikidest pärinevate autorite allikaid, kuna käsitletavat probleemi on Anglo-Ameerika õigussüsteemis oluliselt rohkem uuritud ning seal on olemas võimalused patiseisu lahendamiseks. Kasutatud on ka Eesti õigusaktide kommentaare. Kohtupraktikast on valdavalt kasutatud Riigikohtu tsiviilkolleegiumi lahendeid.

1. Ühingu liikmete õiguslik seisund, kui patiseisu tekkimise eeldus

1.1. Ühingu liikmete suhete alused ja printsiibid

Aktsiaseltsi aktsionärid ning osaühingu osanikud on õigussuhtes selle äriühinguga, milles nad osalust omavad. Osaluse omamine ehk liikmesus juriidilises isikus tekitab liikmete vahel erilise omavahelise seotuse. Juriidilise isiku liikmed omavad ühelt poolt õigusi ja kohustusi juriidilise isiku suhtes, kuid teiselt poolt piiravad nimetatud õiguste realiseerimist liikmete omavahelisest suhtest tulenevad kohustused.⁴ Seetõttu tuleb osanike suhete selgitamisel selgitada ka suhet juriidilise isikuga. Riigikohtu seisukoha järgi ei ole juriidilise isiku liikmete õigussuhe juriidilise isikuga ega ka liikmete omavaheline õigussuhe tehinguline õigussuhe.⁵ On leitud, et aktsiaseltsi ja aktsionäri vahelist suhet saab pidada muuks võlasuhteks võlaõigusseaduse⁶ § 3 p 6 tähenduses.⁷ Liikmete ja ühingu vahelise õigussuhte üldiseks aluseks võib pidada tsiviilseadustiku üldosa seaduse⁸ §-i 32, mis sätestab liikmete vahelise hea usu põhimõtte ja üksteise huvide järgimise kohustuse. Seda täiendavad lisaks äriseadustiku⁹ § 148 ja § 226.¹⁰ Teatud erandlikel juhtudel võib liikmeid pidada ka lepingupoolteks. Näiteks on Riigikohus leidnud, et juriidilise isiku põhikirja tõlgendamisel tuleb lähtuda VÕS §-s 29 sätestatud lepingu tõlgendamise reeglitest ning osanikud on selle sätte mõttes käsitatavad lepingupooltena.¹¹ Samuti kohaldatakse VÕS §-is 29 sätestatud lepingu tõlgendamise reegleid liikmete otsuste tõlgendamisel.¹²

Patiseisu lahendamisel tuleb lähtuda liikmete suhetele kohalduvatest üldprintsiipidest. Üldprintsiipidest saab tuletada ning konkretiseerida liikmete õigused ja kohustused igal

⁴ K. Saare. Eraõigusliku juriidilise isiku organi liikmete õigussuhted. - Juridica 2010, nr 7, lk 485.

⁵ RKTko 3-2-1-7-10 p 31.

⁶ Võlaõigusseadus. - RT I 2001, 81, 487...RT I, 29.11.2013, 4.

⁷ M. Vutt. Aktsionäri derivatiivnõue kui õiguskaitsevahend ja ühingujuhtimise abinõu. Doktoritöö. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus 2011, lk 25.

⁸ Tsiviilseadustiku üldosa seadus.- RT I 2002, 35, 216...RT I, 13.03.2014, 103.

⁹ Äriseadustik. - RT I 1995, 26, 355... RT I, 21.03.2014, 21.

¹⁰ M. Vutt. Aktsionäri kahju hüvitamise nõue aktsiaseltsi ja selle juhtorgani liikmete vastu. - Juridica 2012, nr 2, lk 91.

¹¹ RKTko 3-2-1-166-09 p 11.

¹² RKTko 3-2-1-72-13 p 22.

konkreetsel juhul. Üldnormina sätestab TsÜS § 138, et õiguste teostamisel ja kohustuste täitmisel tuleb toimida heas usus, samuti selliselt, et õiguse teostamise eesmärgiks ei ole kahju tekitamine teisele isikule. Juriidiliste isikute osas on TsÜS-s toodud erinormina § 32, mille kohaselt peavad juriidilise isiku liikmed omavahelistes suhetes järgima hea usu põhimõtet ja arvestama üksteise õigustatud huve. Nimetatud säte rõhutabki seega juriidilise isiku organi liikmete vahelise spetsiifilise õigussuhte olemasolu, millele on kohaldatav võlaõigusele omane hea usu põhimõte (TsÜS § 138, VÕS § 6).¹³ TsÜS §-i 32 eesmärgiks on ühtlasi ka välistada liikmete poolt oma õiguste teostamise kaudu üksteisele kahju tekitamine.¹⁴ Riigikohtu seisukohast tuleneb, et ühingu liikmed peavad omavahelistes suhetes arvestama lisaks deliktiõigusest tuleneva regulatsiooniga, mis esmajoones keelab üldise teistele isikutele kahju tekitamise.¹⁵

Riigikohus on leidnud, et heas usus käitumine tähendab teisele kahju tekitamisest hoidumist, pettusliku või ülemäärase kasu saamisele suunatud käitumise vältimist.¹⁶ Riigikohtu seisukoha kohaselt tuleb äriühingu liikmetel nii omavahelises suhtes, kui ka suhtes ühinguga kohustus vastavalt panustada ühingu juhtimisse ja mitte kahjustada ühingu või teiste liikmete õigustatud huve.¹⁷ Hea usu põhimõtte järgimise kohustus juriidilise isiku organi liikmete omavahelistes suhetes keelab liikmel kasutada oma hääleõigust otsuse tegemisel selleks, et omandada enda või kolmanda isiku kasuks eeliseid juriidilise isiku või teiste liikmete kahjuks.¹⁸ Riigikohus on rõhutanud, et äriühinguõiguse üks põhimõtte on, et osanikud peavad lähtuma osaühingut puudutavate otsuste tegemisel eelkõige osaühingu huvidest, mitte enda isiklikest huvidest või mõne enda kontrollitava äriühingu huvidest.¹⁹

Juriidilise isiku liikme kohustus arvestada üksteise õigustatud huve on korrelatsioonis nende mõjuga juriidilisele isikule. Mida suurem ja tugevam on liikme võimalik mõju juriidilisele

¹³ K. Saare (viide 4), lk 483.

¹⁴ Tsiiviilseadustiku üldosa seaduse eelnõu. Seletuskiri. 13.05.1999.a.

¹⁵ RKTko 3-2-1-7-10 p 31.

¹⁶ I. Kull. Hea usu põhimõtte kaasaegses lepinguõiguses, Doktoritöö. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus 2002, lk 20-23.

¹⁷ RKTko 3-2-1-7-10 p 31.

¹⁸ K. Saare (viide 4), lk 484.

¹⁹ RKTkm 3-2-1-144-11 p 13.

isikule, seda rohkem on ta kohustatud arvestama teiste liikmete õigustatud huvidega.²⁰ Praktikas on aga tihti vastupidi, suurema mõjuga liige soovib just oma mõju võimalikult palju enda huvidest lähtudes ära kasutada ja üldjuhul just suurema osalusega liige ei arvesta väikeosanikega. Kui aga liikmetel on võrdne osalus, tähendab see, et hea usu põhimõttest tulenevad vastastikused kohustused on võrdsed. Selle tõttu on võrdse osaluse korral keeruline hinnata kummal liikmel on õigus oma seisukohti või tahet kaitstes tugineda hea usu põhimõttele.

Liikmed peavad õiguste realiseerimisel arvestama asjaolu, et ka teistel samasse organisse kuuluvatel isikutel on samasugused õigused, millest tulenevalt ei tohi oma õiguste teostamise kaudu takistada ega piirata organi teiste liikmete poolt samade õiguste teostamist. Küsimus on aga selles millise liikme õigus võrdse osaluse korral prevalveerib lähtudes hea usu põhimõttest. Hea usu põhimõttega vastuolus olevate üksikjuhtumite sisustamine on jäetud kohtupraktika ülesandeks. Antud juhul aga puudub praktika selles osas, kuidas kaaluda liikme hea usu põhimõttega tagatud õigusi võrdse osaluse korral, seda eriti patiseisu olukorras.

Liikmed on lisaks hea usu põhimõttele seotud ka lojaalsuskohustusega, mis on tuletatav VÕS §-st 580, mille kohaselt ühise eesmärgi nimel tegutsevad isikud on kohustatud aitama kaasa eesmärgi saavutamisele.²¹ Juriidiline isik on loodud mingi eesmärgiga, mistõttu on selge, et liikmed peavad tegutsema selle eesmärgi nimel. Eesmärgi saavutamiseks peavad liikmed midagi tegema või millegi tegemisest hoiduma. Seega võib öelda, et liikmete kohustuseks on mitte vastu seista juriidilise isiku huve kaitsvate konkreetsete abinõude rakendamistele. Kapitaliühingu liikmetel lasub kohustus toetada juriidilise isiku huve kaitsvate abinõude rakendamist või nendega nõustuda.²² Kuivõrd kapitaliühingute üldiseks eesmärgiks on kasumi teenimine, võib öelda, et liikmetel on kohustus oma õigusi teostada majanduslikult kõige otstarbekamal viisil. Lojaalsuskohustus tähendab, et organi liikmed peavad arvestama teistele

²⁰ P. Varul (koost). Tsiviilseadustiku üldosa seadus: kommenteeritud väljaanne, Juura 2010, § 32, p 31.

²¹ P. Varul (koost). (viide 20), TsÜS: kommenteeritud väljaanne, § 32, p 3.2.5.

²² K. Schmidt, M. Lutter. Aktiengesetz. Kommentar. II Band. §§ 150–410. Köln: OVS Verlag Dr Otto Schmidt 2008, p 228.

liikmetega ning ühinguga, see tähendab arvestamist ka töötajate huvidega, mis kujutavad endast äriühingu koguhuvi tuletatud alljaotusi.²³

Lojaalsuskohustuse mõju on intensiivne just väikese liikmete ringiga ühingutes, kus liikmete suhted on eeldatavasti personaalsemad ning iga liikme isiklik panus ühingusse on suurem. Selletõttu on lojaalsuskohustus olulisel kohal hindamaks just näiteks kahe võrdse osaniku kohustusi. Näiteks on leitud, et liikme õigus teine liige juhatusest tagasi kutsuda võib olla piiratud. Liikme niisugust otsust piirab lojaalsuskohustus eelkõige kahe liikmega ühingutes ning seal, kus personaalsed elemendid on kõige tugevamad ja lojaalsuskohustuse mõju liikmete vahelistele suhetele kõige intensiivsem.²⁴

Õiguskirjanduses on leitud, et liikme lojaalsuskohustus ei tähenda seda, et liige peaks iga konflikti korral asetama ühingu huvid enda huvidest kõrgemale. Lojaalsuskohustusest tulevad teatud raamid liikme käitumisele, mis piiravad liikme käitumist ning liige peab oma käitumises lähtuma nendest raamidest.²⁵

Saksamaal on liikmete vaheline lojaalsuskohustus tuletatud BGB §-dest 241, 242 ja 705, millest tulenevad kohustused arvestada üksteise huvidega, käituda heas usu ja kohustus panustada kokkulepitud eesmärgi nimel. Vähemusliikmete kaitse seisukohalt on kõige tähtsamaks peetud just lojaalsuskohustust, mis on ühinguõigusesse juurutatud kohtute poolt.²⁶ Eesti õiguses vastavad neile VÕS § 2 ja § 6 ning § 580 lg 1. Saksa kohtud on leidnud, et hoidmaks ära pahatahtlikke tehinguid ja väljapressimisi liikmete poolt on liikmete kohustus oma õiguste teostamisel võtta arvesse ühingu ja teiste liikmete huve.²⁷ Aastate jooksul on

²³ E. Werlauff. Euroopa Liidu Ühinguõigus - ühine nimetaja äriliste ettevõtmistele 12 riigis. Juura 1997, lk 248.

²⁴ M. Moor, U. Volens. Kas osanikul on õigus osahingust välja astuda ja nõuda oma osa eest ühingult hüvitist. - *Juridica* 2012, nr 10, lk 760.

²⁵ D. Campbell, C. Cambell, B. Rüster (ed.). *Business Transactions in Germany*. LexisNexis 2001, volume 2, § 23.07.

²⁶ R. Volhard, A. Stengel, *German Limited Liability Company*. Wiley 1996, p 61.

²⁷ W. Simons (ed.). *Harmonization of Corporate Law in the CIS. - Review of Central and East European Law* 2011, Volume 36, No 3, p 227.

kohtupraktika arenedes lojaalsuskohustusest kujunenud keskne ja mõjukas reeglistik ühinguõiguses.²⁸

Ühingu liikmete omavahelisest lojaalsuskohustusest lähtuvalt peaks liikmete omavehaliste kohustuste määratlemisel lähtuma sellest, millised on liikmete kohustused juriidilise isiku ees ning ka liikmete endi vahel. Liige peab arvestama nii ühingu huvidega, kui teise liikme huvidega. Kui liikmete vahel on tekkinud vaidlus, siis peaks ka võrdse osaluse korral jääma peale selle liikme tahe, milline läheb kokku juriidilise isiku eesmärkidega, olenemata teise liikme huvidest.

Liikmetel on kohustus käituda headele kommetele vastavalt. Head kombed seostuvad eelkõige moraali ja õiglusega, kui miski on ebamoraalne ja ebaõiglane, siis on see ka heade kommete vastane. Heade kommetega vastuolus oleva käitumise puhul on tegemist käitumisega, mis ei ole kooskõlas ausalt ja õiglaselt mõtleivate inimeste sündsustundega²⁹ Heade kommete mõistet ja heade kommete vastase kriteeriume ei ole seaduses sätestatud. Kuna seadusandja ei suuda ette näha kõiki juhuseid, mil tehingu kehtivus tuleks välistada, ega nendeks juhtudeks tühisuse aluseid kehtestada, katabki heade kommete vastasus need situatsioonid, mil seadusest tulenevalt oleks tehing kehtiv, kuid ometi ei saaks kehtivust lubada kuna tehing on vastuolus ühiskonna liikmete enamuse õiglustunde ja väärtushinnangutega või põhiseadusest tulenevate põhimõtetega.³⁰ Riigikohus on selgitanud, et heade kommete vastasus tuleb kindlaks teha tehingule koguhinnangu andmise teel, kusjuures arvesse tuleb võtta nii tehingu sisu, kui ka tehingu sõlmimise asjaolusid, poolte ettekujutusi, ajendeid ja eesmärke.³¹

Riigikohtu selgitustest tuleneb samuti, et heade kommetega on vastuolus tegevus, mis piirab suurel määral teist lepingupartnerit tema isiklikus või majanduslikus vabaduses, samuti tehing, mille üks pool on sõlminud oma positsiooni ebaausalt ära kasutades.³² Lisaks on

²⁸ T. Brinkman. Minority Protection under Section 459 of the Companies Act 1985. A Comparison with the Law of the German GmbH. - European Business Law Reviews 2002, vol 13, issue 1, p 71.

²⁹ P. Varul. Tühine tehing. - Juridica 2011, nr 1, lk 36.

³⁰ P. Varul (koost). (viide 20) TsÜS: kommenteeritud väljaanne § 68, p 3.2.4.

³¹ RKTko 3-2-1-76-01 p 4.

³² RKTko 3-2-1-158-05 p 9.

Riigikohus leidnud, et kahe võrdse osalusega osanikuga või aktsionäriaga äriühingu puhul tuleb lugeda tahtlikuks heade kommetega vastuolus olevaks käitumiseks mh osaniku või aktsionäri tegutsemist teise aktsionäri või osaniku tahteta.³³ Sellest lähtuvalt võib heade kommetega olla vastuolus patiseisu tekitamine, kui üks liige järjekindlalt blokeerib teise liikme otsused, mis võib tähendada teise liikme tahtega mitte arvestamist.

Juriidilise isiku liikmete osas kehtib lisaks ka võrdse kohtlemise põhimõte (ÄS §-d 85,154 ja 272). Tegemist on eelkõige juriidilisel isikul lasuva kohustusega oma liikmete suhtes, kuid see on ka tihedalt seotud juriidilise isiku liikmete poolt oma õiguste teostamisega, eelkõige häälteenamust omavate aktsionäride ja osanike käitumisega teiste aktsionäride ja osanike suhtes.³⁴ Liikmete võrdse osaluse korral tuleb liikmeid võrdselt kohelda juba tulenevalt võrdsetest osalusest.

1.2. Liikmete pädevus

1.2.1. Üldine pädevus

Juriidilise isiku osalemiseks õiguskäibes ning selleks vajaliku tahte kujundamiseks on juriidilisel isikul vajalik organite olemasolu. Organ täidab juriidilise isiku ülesandeid ja peab tegutsema juriidilise isiku huvides lähtudes lojaalsuspõhimõttest. Osahingu kõrgeima organi moodustavad ühingu osanikud (ÄS § 168), aktsiaseltsi kõrgeimaks oraganiks on üldkoosolek (TsÜS § 31 lg 1, ÄS § 290 lg 2). Organite pädevus nähakse ette seaduse või põhikirjaga. ÄS § 168 lg 1 sätestab osanike pädevuse ja ÄS § 298 lg 1 sätestab aktsionäride pädevuse. Mõlemates nimetatud paragrahvides on toodud loeteluna pädevust puudutavad küsimused. Lisaks on aga ÄS § 168 lg 2 kohaselt osahingu osanikel õigus ka kõiges teistes küsimustes otsuseid võtta vastu. Aktsiaseltsis on aktsionäridel lisaks ÄS § 298 lg 1 sätestatule ÄS § 298 lg 2 kohaselt õigus vastu võtta otsuseid ainult juhatuse või nõukogu nõudel. Liikmete ning üldkoosoleku pädevusse kuulub juriidilise isiku eksistentsi ja tegevuse seisukohalt olulisemate küsimuste otsustamine. Sellisteks otsusteks on näiteks põhikirja muutmine, kasumi jaotamine, juhtorgani liikmete valimine ja tagasikutsumine, juriidilise isiku lõpetamine, ühinemine, jagunemine ja ümberkujundamise otsustamine.

³³ RKTko 3-2-1-7-10 p 37.

³⁴ K. Saare (viide 4), lk 484.

Liikme osalus (osa ÄS § 148 või aktsia ÄS § 226) annab liikmele õiguse osaleda ühingu juhtimises, osaleda üldkoosolekul, vara jaotamisel ning muude seaduses ja põhikirjas ettenähtud õiguste teostamisel. Õigus osaleda juhtimises on liikme üks peamisi õigusi, mis peab olema talle tagatud.

Liikmed teostavad oma õigusi ning kujundavad juriidilise isiku tahet otsuste kaudu. Otsused tehakse enamasti liht- või kvalifitseeritud häälteenamuse põhimõttel, sõltuvalt otsuse sisust. Otsustamisel saab liige anda oma poolt- või vastuhääle, hääle kuuluvus tuleneb osalusest (osa või aktsia omamine). TsÜS § 33 lg 1 kohaselt on hääle andmine juriidilise isiku organi otsuse tegemisel tahteavaldus ning hääle andmisele kohaldatakse seaduses tehingu kohta sätestatud. Lähtuvalt TsÜS 67 lg 2 on liikme poolt hääle andmine ehk tahteavalduse tegemine ühepoolne tehing. Hääle andmine eraldi võetuna ei ole tehing, kuid tehingu kohta sätestatud kohaldatakse praktilistel kaalutlustel.³⁵ Erialakirjanduses on asutud seisukohale, et tahteavaldusena on määratletav ainult otsusele poolthääle andmine.³⁶ Riigikohus on asunud teistsugusele seisukohale leides, et juriidilise isiku organi otsus kujuneb organi liikmete erinevate tahteavalduste kogumist, mis on suunatud mingi kindla õigusliku tagajärje saavutamisele.³⁷ Seega on Riigikohus leidnud, et ka vastuhääle andmine otsusele on tahteavaldus. Käesoleva töö autor leiab, et nõustuda tuleb Riigikohtu seisukohaga, kuivõrd ka vastuhääle andmine liikme poolt on suunatud õigusliku tagajärje saavutamisele, milliseks vastuhääle puhul on otsuse mingis küsimuses vastu võtmata jätmine.

Kui liige ei soovi mingi otsuse vastuvõtmist annab ta vastuhääle, mille tulemusena võib jääda otsus piisava häälte olemasolul vastu võtmata. Sellist vetoõigust nimetatakse ka blokeerimiseks, kuivõrd liikme vastuhäältega on võimalik otsuste vastuvõtmist blokeerida. Liikmete võrdse osaluse korral on 50% suuruse osalusega võimalus blokeerida teise liikme soovi otsuseid vastu võtta. Häälte võrdsel jagunemisel hääletamisel on üldiseks printsiibiks, et ettepanek on tagasi lükatud. See aga ei tähenda, et organ ei ole üldse mingit otsust langetanud. Tehtud on negatiivne otsus mitte võtta tarvitusele soovitud meetmeid.³⁸ Pidev

³⁵ P. Varul (koost). (viide 20) TsÜS: kommenteeritud väljaanne, § 33 p 3.2.

³⁶ P. Varul (koost). (viide 20) TsÜS: kommenteeritud väljaanne, § 33 p 3.2.

³⁷ RKTko 3-2-1-157-10 p 12.

³⁸ E. Werlauff. (viide 23), lk 250.

blokeerimisõiguse kasutamine teise liikme poolt soovitava otsuse mittevastuvõtmiseks tekitabki patiseisu olukorra.

Riigikohus on leidnud, et liikmete otsus on tehing TsÜS § 67 lg 1 mõttes ning TsÜS § 67 lg 2 kolmanda lause mõtte kohaselt saab organi otsust lugeda mitmepoolseks tehinguks. Otsuse, kui mitmepoolse tehingu eripära seisneb selles, et oluline ei ole mitte tahteavalduste täielik kokkulangemine, vaid enamuse põhimõte ehk tehing loetakse tehtuks ka nende liikmete suhtes, kes enamuse otsusega ei nõustunud.³⁹ Liikmete koosolek ja üldkoosolek on pädev otsuseid vastu võtma, kui on esindatud vähemalt üle poole osadega esindatud häältest (ÄS § 170 lg 2 ja § 297 lg 1). Otsus on vastu võetud, kui selle poolt antakse vähemalt üle poole koosolekul esindatud häältest (ÄS § 174 lg 1 ja § 299 lg 1). Seega on minimaalne võimalik kvooruminõue sätestatud seaduses. Tegemist on imperatiivsete normidega, millest kokkuleppeliselt kõrvalekaldumine ei ole lubatud. Küll aga võib ühingu põhikirjas ette näha rangemad hääletusnõuded.

Blokeerimisõiguse kasutamisel tuleb arvestada sellega, et see eeldab liikmelt aktiivset osavõttu koosolekutest. Nimelt tuleneb ÄS §-i 171 lg-st 6, et kui koosolek ei ole otsustusvõimeline, kutsutakse kokku uus koosolek, mis on pädev otsuseid vastu võtma sõltumata esindatud häältest. Seega saab koosoleku teistkordsel kokkukutsumisel otsuse vastu võtta ka 50% osalusega liige juhul, kui teine liige koosolekust osa ei võta. Sellisel juhul loetakse 50% häältega kvooruminõuded täidetuks. Seega saab liige blokeerimisõigust kasutada üksnes koosolekust osa võttes. Liikme tegevusetusega seega patiseisu olukorda ei teki. Praktikas ei ole see üldjuhul liikme jaoks probleemiks, kuivõrd liige võib koosolekust osa võtta volitatud esindaja vahendusel.

Osadel juhtudel on liikmetel võimalus blokeerida otsus ka siis, kui neil on vähem kui 50% häältest. Näiteks on liikmel, kellel on vähemalt 1/3 häältest võimalus blokeerida otsus põhikirja muutmiseks (ÄS § 175 lg 1, § 300 lg 1), osakapitalu muutmiseks (ÄS § 192 lg 1, § 197 lg 1, § 341 lg 1), lõpetamisotsuse vastuvõtmiseks (ÄS § 202 lg 1, § 365 lg 1) ning ühinemise ja jagunemise otsustamiseks (ÄS § 412 lg 1). Aktsiaseltsi puhul võib välja lasta ka eelisaktsiaid nimiväärtusega kuni 1/3 aktsiakapitalist. Põhikirjas võib ette näha, et eelisaktsia annab hääleõiguse teatud otsuste vastuvõtmisel (ÄS § 237 lg 3). Seega võib näiteks eelisaktsia

³⁹ RKTko 3-2-1-72-13 p 21.

anda õiguse otsustada dividendide väljamaksmise otsustamisel. Eelisaktia väljalaskmine on üks viis kuidas ära hoida patiseisu tekkimist aktsionäride vahel teatud küsimustest.

1.2.2. Erisused juhtorgani liikme valimisel

Kahtlemata on juhatuse liikme valimine üks olulisemaid äriühingu juhtimist puudutavaid otsustusi. Juhatus on kohustuslik organ, ilma milleta ei oleks võimalik ühingut juhtida ja esindada kolmandate isikute ees. Seadusandja on reguleerinud olukorda kus juhtorgani liikmete valimisel jagunevad liikmete hääled võrdselt kandidaatide vahel. Regulatsioon pakub kiire lahenduse patiseisu vältimiseks, küll aga ei pruugi olemasolev regulatsioon olla parim ning sellelgi on omad puudused.

ÄS § 174 lg 3 ja § 299 lg 2 kohaselt isiku valimisel loetakse valituks kandidaat, kes sai teistest enam hääli ning häälte võrdsel jagunemisel heidetakse liisku, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud teisiti. Sätestatud regulatsioon annab võimaluse just patiseisu olukorras kohtu sekkumiseta valida isik hoolimata liikmete erimeelsustest ja võrdselt jagunevatest häältest.

Riigikohtu seisukohast tulenevalt juhatuse liikme valimisel ei anta isiku valimisel mitte vastuhääli, anda saab üksnes toetushääli kandidaadile ning valituks saamiseks ei pea liige saama vähemalt poolthääle enamust, vaid piisab, kui ta saab enam hääli teisest samale kohale kandideerinud isikust. Valituks osutub isik kes saab minimaalselt poolthääli, seega loetakse juhatuse liikmeks ka isik, kes saab ka nt üksnes 20% häältest. Valituks ei saa isik, kes üldse poolthääli ei saa. Kuivõrd isikuvalimisel ei arvestata vastuhääli, ei saa juhatuse liikme valimisel rääkida otseselt liikme blokeerimisõigusest nagu teiste otsuste puhul. Ainus võimalus "blokeerida" kandidaadi valimist on esitada "vakantsele" kohale alternatiivne kandidaat, kes kogub rohkem poolthääli.⁴⁰

Liisuheitmise olemuseks ja sisuks on juhuslik valik. Seega liisu heitmine võimaldab teha küll mingi valiku, kuid juhatuse liige selgub ikkagi juhuse tahtel. Liisuheitmist kasutatakse juhul, kui põhikirjas ei ole ette nähtud teisiti. Seadusandja aga ei ole liisuheitmise protseduurilisi reegleid sätestatud. Seega oleks liikmete poolt otstarbekas põhikirjas täpsemalt reguleerida liisuheitmine, vältimaks hilisemaid vaidlusi ja tõendamisega seotud probleeme. Kui liikmed

⁴⁰ RKTko 3-2-1-60-08 p 12.

teadlikult valivad liisuheitmise meetodi isikute valimiseks häälte võrdsel jagunemisel, tuleks põhikirjas sätestada liisuheitmise täpsem kord. Tuleks reguleerida kuidas liisuheitmine läbi viiakse, kuidas tulemust hiljem vajadusel tõendada jms. Liisuheitmine peab olema läbipaistev, kõigile osalejatele üheselt arusaadav ning kontrollitav. See tagaks tulemuste õigsuse ja välistaks hilisemad vaidlused. Põhikirjas võib näiteks ette näha, et liisuheitmine toimub tunnistajate juuresolekul või, et liisuheitmine toimub notari juures. Notariaadiseaduse⁴¹ § 32 lg 3 p 5 kohaselt notari ametiteenuseks on ka liisuheitmise läbiviimine ning tulemuste tõestamine tõestamiseaduse alusel.

Samuti võib põhikirjas ette näha, et juhatuse liikme valimisel liisu heitmise teel on juhatuse liikme ametiaeg näiteks 3 aastat. Arvestades liisuheitmise mingil määral nõ juhuslikkust, oleks selline regulatsioon põhikirjas põhjendatud, kui on oht patiseisu tekkimiseks. Kuivõrd valitud juhatuse liikme saab tagasi kutsuda osanike otsusega, võib liisu heitmisel tekkida olukord, kus juhatuse liikmeks saab isik keda ei poolda üks osanik. See osanik ei saa juhatuse liiget ka tagasi kutsuda teise osaniku vastuseisu tõttu.

Riigikohus on selgitanud, et isiku valimise häälteenamuse nõue ei ole imperatiivne ning põhikirjas võib sätestada suurema häälteenamuse nõude.⁴² Seega kehtib ÄS § 174 lg 3 ja § 299 lg 2 sätestatud häälteenamuse nõue juhul, kui põhikirjaga ei ole ette nähtud kõrgendatud häälteenamuse nõuet.

Kui ühingu põhikirjas on sätestatud, et ka juhatuse liikme valimisel osutub valituks kandidaat, kes saab üle poole osanike koosolekul esindatud häälest, siis liisuheitmist kohaldada ei saa. Sellisel juhul saab valituks osutada kandidaat, kes saab vähemalt poolthäälteenamuse. Liikmete erimeelsuste tõttu võib ka sellisel juhul tekkida patiseis ja juhatuse liige jääb valimata.

Juhatus liikme valimisel ei tule kohaldamisele ÄS § 177 lg 1 sätestatud piirang, mis keelab liikmel hääletada. Riigikohus on selgitanud, et ÄS § 177 lg 1 ei piira juhatuse liikmest osaniku hääleõigust oma tagasikutsumise küsimuse otsustamisel.⁴³ Alates 01.01.2011.a kehtib

⁴¹ Notariaadiseadus. - RT I 2000, 104, 684...RT I, 09.10.2013, 8.

⁴² RKTkm 3-2-1-130-06 p 14.

⁴³ RKTko 3-2-1-145-08 p 12.

ÄS § 177 lg 3, mis sätestab selgesõnaliselt, et liige võib hääletada enda valimisel juhatuse liikmeks, ametiaja pikendamisel ja tagasikutsumisel.

1.2.3. Piirangud otsuste tegemisel

ÄS § 177 lg 1 ja § 303 lg 1 sätestavad hääletamise piirangud juhaks, kui liikmete otsus puudutab liiget ennast. Liige ei või hääletada, kui otsustatakse tema vabastamist kohustusest või vastutusest, liikme ja ühingu vahel tehingu tegemist või liikmega õigusvaidluse pidamist ning selles tehingus või õigusvaidluses ühingu esindaja määramist või küsimusi, mis puudutavad selle kontrollimist või hindamist, milline on liikme või tema esindaja tegevus juhatuse või nõukogu liikmena. Piirangu kohaldumisel ei arvestata esindatuse määramisel liikme hääli. Piirangu eesmärgiks on vältida liikme ja ühingu huvide konflikti.

Praktikas on tõusetunud küsimus, kas liikme hääleõigus on piiratud ka juhul, kui hääletatakse tehingu tegemise või õigusvaidluse pidamise üle mitte liikme enda, vaid liikmega seotud isikuga, näiteks ühinguga, mille liikmeks ja/või juhtorgani liikmeks on liige. Seadus otsesõnu ei piira hääleõigust juhul, kui hääletatakse tehingu tegemist või õigusvaidluse pidamist mitte osaniku enda, vaid temaga seotud isikuga või lähikondsega.

Riigikohtu seisukoha kohaselt juhul, kui ühingu liige on selle ühingu võlgniku ainuosanik ning tal on seeläbi võlgniku tegevuse üle kontroll, siis tema kui võlgniku ainuosaniku majanduslikud huvid võivad vastanduda osaühingu huvidele.⁴⁴ See rikub lojaalsuskohustusest tulenevat põhimõtet, mille kohaselt liikmed peavad lähtuma ühingut puudutavate otsuste tegemisel eelkõige osaühingu huvidest. Toodud Riigikohtu seisukoha järgi tuleb äriseadustikku tõlgendada selliselt, et lisaks seaduses otseselt nimetatud piirangutele ei või ühingu liige hääletada ka siis, kui otsustatakse õigusvaidluse pidamist tema ainuosalusega äriühinguga ja selles õigusvaidluses esindaja määramist. Liikme ja ühingu majanduslike huvide konflikti tuleb sellisel juhul eeldada. Seega hääleõiguse piirangute rakendamise seisukohalt tuleb igakordselt ilmselt hinnata, kas esineb või võib esineda liikme ja ühingu majanduslike huvide konflikti.

⁴⁴ RRTKm 3-2-1-144-11 p 13.

Praktikas on kasutatud erinevaid võimalusi kõnealuse piirangu mittekohaldamiseks. Eelkõige on liige võõrandanud enda osaluse enne koosolekut endaga seotud ja kontrollitavale isikule. Selle tulemusena piirang ei kohaldu, kuna formaalselt annab hääle või vastuhääle uus liige otsusele mis puudutab endist liiget. Autor leiab, et selliselt käitudes võib kõne alla tulla osaluse võõrandanud liikme poolt TsÜS § 32 ja § 138 sätestatud hea usu põhimõtte ja liikmete vahelise lojaalsuskohustuse rikkumine. Tuleb hinnata kas uus liige, kes osaluse ning hääleõiguse omandas on heauskne omandaja. Kuivõrd heausksust tuleb lähtuvalt TsÜS § 139 eeldada, peab teine liige tõendama, et osaluse võõrandanud liige tegi seda eesmärgiga vältida ÄS § 177 lg 1 ja § 303 lg 1 piirangu kohaldumist. Otsuse tegemisel liikme lähikondsega ÄS § 177 lg 1 ja § 303 lg 1 küll otsesõnu ei kohaldu, kuid arvestada tuleb üldise lojaalsuskohustusega, mistõttu võib eeldada, et ka lähikondsega seotud otsuste puhul on hääleõigus piiratud.

ÄS § 177 lg 1 ja § 303 lg 1 sätestatud hääleõiguse piirangu kohaldumisel tuleb aga meeles pidada, et sätted ei tähenda, et nimetatud küsimuste otsustamiseks osanike koosoleku kokkukutsumisel ei tuleks järgida seaduses ja põhikirjas ettenähtud korda, muuhulgas teatada osanikule, kes küll hääletada ei saa, koosolekust ja päevakorrast.⁴⁵ Olenemata sellest, kas liikmed saavad oma häältega otsuse vastuvõtmist mõjutada, peab neile olema tagatud koosolekul osalemise ja eelnõuga tutvumise õigus.⁴⁶

⁴⁵ RKTko 3-2-1-65-08 p 31.

⁴⁶ RKTko 3-2-1-72-13 p 24.

2. Patiseisu olemus, tagajärjed ja ennetamine

2.1. Patiseisu olemus

Patiseisu on nimetatud sümptomiks fundamentaalsest liikmete erimeelsusest ühingu kollegiaalsetes organites, mis halvab juriidilise isiku tegevuse.⁴⁷ Ühingu tekivad patiseisud, kui liikmed on mingis küsimuses fundamentaalselt erineval arvamusel ning küsimust ei saa lahendada enamushääle ja üksmeele puudumisel. Ühingu kus on võrdne arv liikmeid, eriti nendes kus on ainult kaks liiget, on patiseis potentsiaalselt tõsine probleem.⁴⁸ Patiseis oma olemuselt saabki tekkida ainult ühingutes, kus on liikmetel võrdne osalus.⁴⁹ Õiguskirjanduses on leitud, et alati ei saa ühingu patiseisuks lugeda olukorda, kus liikmete hääled on võrdsed ning vastanduvad. Kui tegemist on üksikute otsustega, eelkõige igapäevast majandustegevust puudutavatega küsimustega, siis tähendab 50% poolt ja vastuhääled pelgalt seda, et otsus ei ole saanud enamuse toetust ja see otsus ei ole vastu võetud. Poolte lahkavused organites ei ole erakordne nähtus, millisel juhul tuleks kohe õiguskaitset otsida. Küll aga tuleb patiseisu olukorraks lugeda olukorda, kus otsusel või otsustel on ühingu või liikme seisukohalt oluline mõju ja vajalikku otsust ei ole pikaajaliselt vastu võetud.⁵⁰

Seega tuleks liikmel õiguskaitset otsida juhul, kui liikmete vahel on vastuolud kestnud pikka aega ning vastuolude tõttu on jäänud vastu võtmata olulised otsused. Patiseis võib olla tekitatud olukorras, kus ühingu liige soovib blokeerida otsuseid, mis ei ole liikmete ega ühingu seisukohalt vajalik ning põhjendatud. Samas, kui liikmete suhted on vastuolulised, võib blokeerimisõiguse kasutamine ja patiseisu tekitamine olla põhjustatud lihtsalt sellepärast, et vastandada enda tahet teise liikme tahtele. Patiseisu eesmärgiks võib olla ka teise liikme mõjutamine ja survestamine midagi tegema, näiteks ühingu lahkuma. Patiseisust tulenevad ühinguõiguslikud probleemid erinevad vähemus- ja enamusliikmete omavahelistest probleemidest selle poolest, et patiseisu korral võib liikme õigusi rikkuda otsuse

⁴⁷ L. D. Solomon, A. R. Palmiter, *Corporations Examples and explanations*, Second Edition, Little, Brown and Company Boston 1994, p 258.

⁴⁸ C. M. Landeo, K. E. Spier. Shotguns and deadlocks. - *Yale Journal on Regulation* 2013, forthcoming, p 10. Available: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2258966.

⁴⁹ H. J. Haynsworth. Effectiveness of Involuntary Dissolution Suits as a Remedy for Close Corporation Dissension. - *Cleveland State Law Review*, 1987 vol. 35, Issue 1, p 34.

⁵⁰ F. A. Geurtz. *Corporation Law*. Minnesota, West Group 2000, p 467.

blokeerimisega mõlema liikme poolt. Vähemusliikme õiguste rikkumine enamusliikme poolt võib toimuda mingis küsimuses kas otsuse vastuvõtmisega või otsuse blokeerimisega. Ebavõrdsete osaluste puhul on selge, et väiksema osalusega liikme hääleõigus on väiksem, seega on ka väiksem õigus kaasa rääkida ühingut puudutavates küsimustes. Kui osalus on aga võrdne, peaks olema mõlemal liikmel võrdne õigus ühingut puudutavates küsimustes kaasa rääkida ja enda tahet ellu viia. Samas blokeerimisõiguse kasutamisel jääb peale alati selle liikme tahe, kes blokeerimisõigust kasutab. Üldjuhul soosib patiseisu olukord ühte liiget, eriti olukorras kus liikme eesmärk blokeerimisõigust kasutades on survestada teist liiget midagi tegema.

Patiseis juhatuses sõltub juhatuse liikmete arvust ja kuivõrd igal juhtorgani liikmel on ainult üks hääl, saab patiseis tekkida ainult siis, kui juhtorgani liikmeid on paarisarv. Juhatuses patiseisu tekkimine ei ole nii aktuaalne ja ühingule ohtlik, kuna osanikud ja üldkoosolek võib otsustada ka küsimusi, mis muidu on juhatuse pädevuses (ÄS § 168 lg 2 ja § 298 lg 2). Seega, kui juhatuses tekib patiseis, saavad sama küsimuse otsustamise õiguse ja ka vastutuse endale võtta kõrgemad organid.

Eestis kehtiv seadusandlus ega kohtupraktika ei paku lahendust sellisele olukorrale, kus liikmetel on võrdselt häáli ning liikmete vastuolude tõttu on tekkinud ühingus patiseis. Praktikas on tekitanud probleeme otsuste vastuvõtmine võrdsete osaluste korral ja patiseisu tekkimine, kuivõrd enamasti ei ole patiseisu ennetatud põhikirjaga ega liikmete vaheliste kokkulepetega.⁵¹

Selle tulemusena võivad saada kahjustatud nii juriidilise isiku, kui ka liikmete huvid ja õigused. Kuigi juriidilise isiku osalemine õiguskäibes ning tahte kujunemine on seotud liikmete tahtega, ei tohiks juriidilise isiku huvid saada kahjustada selle tõttu, et liikmete seisukohad ühingu tegevuse osas ei ühti ning selle tõttu ei saa mõistlikult kujundada juriidilise isiku tahet.

⁵¹ Ühinguõiguse kodifitseerimise lähteülesande projekt (viide 3), ptk. IV, p 9.1(g).

2.2. Patiseisust tulenevad olulisemad probleemid

2.2.1. Ühingu huve kahjustavad olukorrad

Patiseisust tulenevad probleemid võivad kahjustada nii ühingut, kui ka liikmeid. Osad liikmete pädevuses olevad küsimused on olulised peamiselt ühingu enda seisukohalt, mitte liikmete isiklike huvide seisukohalt.

Ühingu eduka toimimise tagamisel on kahtlemata juhtorgani liikmeid puudutavad küsimused olulised. Ühing saab toimida ainult oma esindusorgani kaudu, milleks on juhatus. Patiseisust tulenevad juhatusega seotud probleemid esinevad eelkõige osaühingute puhul, kuna osaühingus valitakse ja kutsutakse juhatuse liikmed tagasi osanike poolt (ÄS § 184 lg 1). Aktsiaseltsis on juhatuse liikmete valimise ja tagasikutsumise kohustus nõukogul (ÄS § 309 lg 1). Ka nõukogus võib tekkida patiseis juhul, kui põhikirjaga on ette nähtud, et nõukogu liikmeid on rohkem kui kolm (ÄS § 318 lg 1), see on aga ületatav nõukogu liikmete valimise või tagasikutsumisega üldkoosoleku poolt (ÄS § 319 lg 1).

Juhtorganit puudutavaid osanike vaheliste vaidluste võimalikele negatiivsetele tagajärgedele on viidanud ka Riigikohus. Riigikohus on mõõnnud, et kõikvõimalikud erinevad vaidlused ühingu osanike vahel ühingu juhtimise korraldamise üle võivad pärssida ühingu juhtimist ja viia kahju tekkimiseni nii ühingule endale kui ka osanikele või koguni ühingu sundlõpetamiseni ÄS § 59 lg 6 alusel.⁵²

Olukorras kus juhatuse liikme ametiaeg on tähtajaline ja juhatuse ametiaeg on lõppenud või on juhatuse liige ise tagasi astunud, tuleb osanikel valida uus juhatuse liige. Osanike vahelised vastuolud võivad probleeme tekitada, kui ühingu põhikirjas on välistatud liisuheitmine ÄS § 174 lg 3 kohaselt juhatuse liikmete valimisel või on sätestatud poolthälteenamuse nõue. Patiseisu olukorras võib sellisel juhul tekkida olukord kus ühingul puudub juhatus, kellel on volitus ühingut juhtida ja esindada. Selline olukord on vastuolus seadusega ning selliselt on ühingu tegevus äärmiselt häiritud.

⁵² RKTkm 3-2-1-97-11 p 34.

Juhul, kui on küsimus juhatuse liikme tagasikutsumises, takistab osanike vaheline patiseis juhatuse liikme tagasikutsumist. Näiteks, kui juhatuse liige on muutunud ühe osaniku silmis ebausaldusväärseks või ei täida osaniku arvates nõuetekohaselt oma kohustusi, tahab osanik juhatuse liikme tagasi kutsuda. Kui aga kõnealune juhatuse liige on teise osaniku soosik või muudmoodi temaga seotud isik, saab teine osanik edukalt blokeerida otsuse millega see juhatuse liige tagasi kutsutaks. Samamoodi on takistatud selle juhatuse liikme vastu nõude esitamine, kui juhatuse liige on tekitanud ühingule kahju, osutab konkurentsi vms.

Komplitseeritud on olukord juhul, kui ühingu ongi kaks võrdse osalusega osanikku, kes on samal ajal ka juhatuse liikmed. Osaniku hääleõigus ÄS § 177 lg 3 alusel ei ole piiratud enda valimisel või tagasikutsumisel juhatuse liikme ametikohalt. Eesti ühinguõiguses puudub reegel, mis aitaks seda liiki vastuolusid lahendada, mistõttu kohus saaks vaidlevaid menetlusosalisi vaid veenda, et nad lepiksid kokku ja lõpetaksid vaidluse enne, kui ühing sisevastuolude tõttu lõplikult hävib.⁵³

Praktikas on esinenud probleeme liikme poolt pädevuse teostamisega olukorras, kus äriühingu osa või aktsia kuulub abikaasade ühisvara hulka. Ühingu osa või aktsia nagu muugi abikaasade poolt abielu kestel omandatud vara, kuulub perekonnaseaduse⁵⁴ § 25 järgi eelduslikult abikaasade ühisvara hulka. Abikaasadel on PKS § 28 lg 1 järgi võrdne õigus ühisvara vallata, kasutada ja käsutada. ÄS § 165 lg 1 ja § 286 lg 1 järgi võivad ühised omajad teostada osaga või aktsiaga seotud õigusi üksnes ühiselt. Kuivõrd hääle andmine juriidilise isiku organi otsuse tegemisel on TsÜS § 33 lg 1 järgi tahteavaldus ning hääle andmisele kohaldatakse seaduses tehingu kohta sätestatud, siis on hääletamiseks osanike koosolekul vajalik kõigi osa või aktsiate ühiste omajate tahteavaldus, ilma selleta ei loeta tahteavaldust tehtuks.⁵⁵

Seega, kui osanike koosolekul osaleb ja hääletab üksnes üks abikaasa ega esinda seejuures teist abikaasat või kui teist abikaasat ei esinda muu isik, peab osaühing arvestama, et hääletamiseks ei piisa üksnes ühe abikaasa tahteavaldusest. Hääle kehtivuseks on vajalik

⁵³ A. Vutt, M. Vutt. Äriühingu osaniku ja aktsionäri teabeõigus Eesti kohtupraktikas. - Juridica 2012, nr 9, lk 711.

⁵⁴ Perekonnaseadus. - RT I 2009, 60, 395...RT I, 27.06.2012, 12.

⁵⁵ RKTko 3-2-1-65-08 p 28.

mõlema abikaasa tahteavaldus. Kui mõlema abikaasa ühist tahteavaldust ei tehta, ei ole osast tulenevaid hääli antud ning kui need hääled mõjutavad otsuse vastuvõtmist, ei ole ka otsust sel juhul vastu võetud. Kui abikaasad ei jõua hääletamises kokkuleppele ja hääletavad samast osast tulenevalt erinevalt, ei ole osast tulenevaid hääli samuti antud. TsÜS § 33 lg 2 kohaselt, kui hääle andmine on tühine või kui antud hääl on tühistatud, siis loetakse, et otsuse tegemisel ei ole häält antud. Hääle andmise tühisusel ega kehtetusel ei ole vahetut mõju otsuse kehtivusele. Mõju otsuse kehtivusele on üksnes juhul, kui tühised hääled mõjutasid otsuse tegemise võimalikkust. Sellisel juhul tekib huvitatud isikul õigus taotleda kohtult hagemenetluse korras otsuse kehtetuks tunnistamist, mitte aga tühisuse tuvastamist. Antud teema kontekstis, kus mõlemal liikmetel on võrdselt hääli, tähendab liikme hääle tühisus või kehtetus seda, et otsus on tühine, kuna kui 50% häältest on tühised, ei ole otsus vastu võetud.

Abikaasade vaidlused ja vastuolulised suhted võivad takistada oluliste otsuste vastuvõtmist, juhul kui abikaasadele kuulub 50% suurune osalus ning pooled häältest. Riigikohtu seisukoha kohaselt osade ja aktsiate kuulumist ühisvarasse ei mõjuta see kas ühingule on sellest teada antud, samuti kas abikaasa osas on tehtud kanne aktsiaraamatusse või osanike nimekirja.⁵⁶ Küll aga ei saa osadest ja aktsiatest tulenevaid õigusi kasutada juhul, kui ühisvarast ei ole ühingule teada antud (ÄS § 165 lg 1 ja § 285 lg 1). Selline regulatsioon kaitseb ühingat teadmata ühiste omajate väljajailmumise eest ja on oluline õiguskindluse seisukohalt.⁵⁷

Negatiivsete tagajärgedeni võib viia ka olukord, kus liikmete omavaheliste vastuolude tõttu ei õnnestu valida audiitorit. ÄS § 328 lg 1 kohaselt nimetab audiitori üldkoosolek. Audiitorit on vaja näiteks, et teha majandusaasta aruande kohustuslikku audiitorkontrolli. Samuti siis, kui liikmed ei võta vastu majandusaasta aruande kinnitamise otsust. Selline olukord võib lõppeda ühingu likvideerimisega ÄS § 60 lg 2 järgi.

Osanike vaidlused võivad ühingule saatuslikuks saada ka näiteks olukorras kus ühingul on netovara vähem kui pool osa- või aktsiakapitalist või vähem kui kapitali minimaalne suurus (2500 eurot osaühingu puhul ja 25 000 eurot aktsiaseltsi puhul). Sellisel juhul on liikmetel kohustus otsustada osakapitali vähendamise või suurendamise, abinõu, mis tagaks netovara suuruse üle poole osakapitalist, ühingu lõpetamise, ühinemise/jagunemise või

⁵⁶ RKTko 3-2-1-99-04 p 24.

⁵⁷ RKTko 3-2-1-65-08 p 29.

ümberkujundamise või pankrotiavalduse esitamise üle (ÄS § 176 ja § 301). Juhul, kui liikmed ei suuda loetletud abinõude osas üksmeelele jõuda ja tekib patiseis, võib ühingu oodata sundlõpetamine ÄS § 203 lg 1 p 1 või 366 lg 1 p 1 järgi.

Liikme poolt sellises olukorras oma kohustuse täitmata jätmisega rikub liige oma kohustusi nii ühingu kui teise liikme ees. Liikmel võib tekkida kohustus hüvitada kohustuse rikkumisest tekkinud kahju. Kui seadus otsesõnu nõuab liikmetelt aktiivset tegutsemist ja otsuse vastuvõtmist, ei saa lugeda vastutust välistavaks asjaoluks liikme keeldumist otsuse vastuvõtmisest.⁵⁸

Liikmete võrdse osaluse korral on ühel liikmel võimalik ära hoida erikontrolli teostamine ühingu juhtimise või varalise seisundiga seotud küsimustes. ÄS § 191 lg 1 ja § 330 lg 1 kohaselt on liikmel õigus nõuda erikontrolli korraldamise otsustamist ja erikontrolli läbiviija määramist. Erikontrolli määramise otsustamine on liikmete pädevuses (ÄS § 168 lg 1 p 8, § 298 lg 1 p 6) ning otsustamisele kohaldatakse hääletamise üldnõudeid ehk otsustamiseks on vaja vähemalt 51% häältest. Seega, kui üks liige või liikmete grupp ei taha teatud põhjustel erikontrolli läbiviimist, on neil võimalus selle otsustamine blokeerida. Mõistagi ei pruugi selline olukord olla ühingu huvides, kui on kahtlus, et liikmed on kuritarvitanud oma õigusi seoses ühingu varaga. ÄS-is on küll sätestatud alus (ÄS § 191 lg 2 ja § 330 lg 2) mis annab õiguse erikontrolli nõuda ka kohtu abil, kuid sättes on ka öeldud, et kohus määrab erikontrolli ainult mõjuval põhjusel. Mõjuva põhjuse tõendamine võib liikmele olla keeruline olukorras kus teise liikme huvi on erikontrolli vältida. Samuti võib kohtu kaudu erikontrolli nõudmine osutuda aeganõudvaks, mistõttu muutub küsitavaks selle nõude efektiivsus.

Patiseis võib takistada oluliselt ühingu arengut ja kasvamist, kui liikmed ei suuda üksmeelele jõuda mõnes ühingu majandustegevusega seotud küsimuses, näiteks ressursside paigutamises ning investeeringute tegemises. Ühel liikmel võib olla ühingu arengust nägemus, mis ei ühti teise liikme nägemusega. Üks liige võib arvata, et mingi investeering on vajalik ja tulutoov, teine liige aga on vastupidisel seisukohal. Kui sellistes küsimustes on liikmete vahelised lahkarvamused püsivad, on see ühingu arengu seisukohalt tõsiseks probleemiks. Selliste otsuste puhul on probleemiks ka see, et raske on määratleda, kas see on ühingu huvides

⁵⁸ J. Valter (toim.). Äriõigus, Näidised ja kommentaarid. Käsiraamatute kirjastus, Tallinn 2007, lk 544.

vajalik või mitte. Sellest tulenevalt ei saa ka määratleda, kas liige on käitunud otsuse poolt hääletades või otsust blokeerides ühingu huvide vastaselt.

2.2.2. Liikme huve kahjustavad olukorrad

Praktikas üheks enim kasutatud ja kõneainet pakkunud liikme taktikaks on teise liikme nn näljutamine, seda eriti olukorras kus liikmete omavahelised suhted on vastuolulised ja soovitakse üksteisest vabaneda. Näljutamise all võib mõista seda, kui liige oma õigusi kuritarvitades otsustab pikka aega kasumit mitte jaotada, ilma et selleks oleks mõistlik majanduslik põhjendus. Kasumit ei jaotata dividendideks, vaid jäetakse pikema aja jooksul ühinguusse. Võrdsete osaluste korral on liikmel 50% osalusega võimalik blokeerida otsus dividendide jaotamiseks.

Näljutamise kasutamine ei pruugi alati olla seotud kasumi jaotamisega. Näljutamise kasutamine laiemas mõttes tähendab, et liige kasutab enda osalusest tulenevat õigust ning piirab sellega teise liikme õigusi ja huve. Üldjuhul on eesmärgiks, et teine liige võõrandaks enda osaluse.⁵⁹ Kõige rohkem on näljutamise kasutamine kõneainet pakkunud ühingute puhul, kus on enamusosanikud ja vähemusosanikud ning enamusosanikud kuritarvitavad oma õigusi vähemusosanike suhtes. Samamoodi on seda aga võimalik kasutada olukorras, kus osalus jaotub liikmete vahel võrdselt.

Üldjuhul on näljutamise taktika kasutamisel mõju siis, kui liikmete majanduslikud võimalused on erinevad ja üks liige on oluliselt sõltuv ühingust saadavast kasumist. Juhul, kui ühe liikme ainukeseks või suureks osaks sissetulekust on sellest ühingust saadav kasum, kaotab see liige oma sissetuleku, kui talle dividende välja ei maksta. Teine liige, kellel on mitmeid sissetulekuallikaid võib endale dividendide mitte väljamaksmist lubada. Liige on võimalik ilma jätta igapäevasest sissetulekust ka juhul, kui mõlemad osanikud on ühtlasi ka juhatuse liikmed ning teine osanik ei anna oma nõusolekut juhatuse liikme tasu määramiseks. Selline olukord survestab ühte liiget enda osalust võõrandama ning seda üldjuhul alla turuhinna. Üldjuhul on liikmel ostueesõigus osaluse võõrandamisel, mistõttu on ta huvitatud teise liikme surevastamisest.

⁵⁹ F. A. Geurtz. (viide 50), p 465.

2.2. Patiseisu ennetamine

2.2.1. Patiseisu ennetamine põhikirjaga

Lahkarvamused ja probleemid liikmete vahel tekivad üldjuhul teatud aja möödudes pärast ühingu asutamist ning reeglina nende peale ühingu asutades ei mõelda. Otstarbekas oleks probleemide ennetamine ning kindlustada osade probleemide tekkimise eest juba ühingu asutades. Liikmete suhted ja koostöötajad on üldjuhul kõige paremad ühingu asutades. Kuivõrd põhikiri koostatakse ja kinnitatakse ühingu asutamisel, on patiseisu ennetamine ilmselt kõige mõistlikum põhikirjaga. Põhikirjaga erinevate abinõude sätestamine ja reguleerimine on selgelt patiseisu ennetav tegevus. Liikmete suhete halvenemisel ja pärast patiseisu tekkimist ei ole üldjuhul põhikirja muutmine enam nendes küsimustes võimalik, kuivõrd põhikirja muutmiseks on vajalik vähemalt 2/3 liikmete häältest (ÄS § 175 lg 1).

Põhikirja koostamist ja kinnitamist käsitletakse lepingu sõlmimisena.⁶⁰ Ka põhikirja osas kehtib üldine lepinguvabaduse põhimõte, millest lähtuvalt on pooled kokkuleppe sisu üle otsustamisel vabad. Siiski tuleb arvestada seadusest tulenevaid keeldusi ja imperatiivseid sätteid, millistest ei saa kõrvale kalduda. Põhikirjaga võib ette näha tingimusi, mis ei ole seadusega vastuolus, kui põhikirja säte on vastuolus seaduses sätestatuga, kohaldatakse seaduses sätestatut (ÄS § 139 lg 2, § 244 lg 2). Autori hinnangul tähendab nõue olla seadusega kooskõlas ka seda, et põhikiri peab olema kooskõlas eelnevalt käsitletud üldprintsipiidega. Osadega seotud erioiguste osas on siiski tõusetunud küsimus, kui ulatuslikult on ikkagi võimalik erioigusi põhikirjas sätestada, kuivõrd ÄS sätted rõhutavad, et igal osanikul võib olla üks osa ja häälte arv peab olema võrdeline osa suurusega.⁶¹ ÄS ei sätesta nimetatud küsimustes, erinevalt paljudest teistest küsimustest, volitusnormi põhikirjaga teisiti kokkuleppimiseks. 01.07.2015.a jõustuv äriseadustik⁶² sätestab otsese volitusnormi, täiendades seadust §-ga 154¹, mille kohaselt võib põhikirjaga ette näha osaga seotud erioigusi ja osaniku erioigusi. Paragrahvi 154¹ äriseadustikku lisamise eesmärk on

⁶⁰ P. Varul (koost). (viide 20) TsÜS: Kommenteeritud väljaanne, § 28, p 3.1

⁶¹ M. Ots. Start-up ettevõtja kapitali kaasamist lihtsustavad äriseadustiku muudatused. – Juridica 2015, nr 1, lk 4.

⁶² Äriseadustik. – RT I 1995, 26, 355... RT I, 19.03.2015, 15.

tagada selgus osanike võrdse kohtlemise põhimõttest kõrvalekalduvate eriõiguste kehtestamise lubatavuses.⁶³

Kuivõrd üheks peamiseks liikmete vaheliseks vastuseisu põhjuseks on kasumi jaotamisega seotud küsimused,⁶⁴ oleks otstarbekas põhikirjaga reguleerida kasumi jaotamine ja dividendide väljamaksmine. Ühingu seisukohalt on otstarbekas näiteks sätestada tingimus, et teatud perioodide tagant ja teatud tingimuste täitumisel on ühingul kohustus jaotada kasumit ja maksta välja dividende. Nimetatud tingimuseks võib olla teatud majandustulemuste täitumine. Samas tuleb arvestada, et ühel liikmel võib olla suurem võimalus mõjutada raamatupidamisandmeid ja majandusaasta aruande koostamist ning kunstlikult vältida seeläbi kokkulepitud eelduste täitumine. Selletõttu oleks liikmete jaoks kindlam põhikirjas sätestada, et osa kasumist jaotatakse igal juhul dividendidena välja.

Ka juhatuse liikmetega seonduvad küsimused oleks mõistlik põhikirjaga reguleerida. Juhatuse liikme võib tagasi kutsuda osanike otsuse alusel (ÄS § 184 lg 3). Kuigi ÄS ei sätesta otsesõnu võimalust põhikirjaga ette näha, et juhatuse liikme võib tagasi kutsuda ainult mõjuval põhjusel, on tõenäoliselt sellise põhikirjalise reegli ettenägemine vähemalt osaühingute puhul kehtiv. Saksa õiguses on sätestatud üldreeglina juhatuse liikme vaba tagasi kutsumise õigus, kuid nähakse ette võimalus sätestada põhikirjas piirang, mille kohaselt on tagasikutsumine võimalik ainult mõjuval põhjusel. Eeldatakse, et kui osanikud mõjuva põhjuse piirangus kokku ei lepi, siis soovivad lepinguosalisel üldreegli, s.o piiranguteta tagasi kutsumise kohaldamist.⁶⁵

Põhikirjas on mõistlik ennetavalt kokku leppida liikme väljaostu ja ühingu lõpetamise alused ning võimalused. Väljaostu kokkuleppimisel tuleks kindlasti kokku leppida ka osaluse eest makstava hinna arvestamise meetod, vältimaks vaidlusi hinna üle. Väljaostu alustes ning väljaostu nõude esitamise võimaluses kokkuleppimine aitab liikmete vahel lahendada hiljem patiseisu olukorda, kui muude vahenditega liikmed suutnud üksmeelele jõuda.

⁶³ Seletuskiri äriseadustiku muutmise seaduse eelnõu juurde, p 1.6, lk 11. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.riigikogu.ee/download/4b1938bc-234f-43d8-aa47-6ca0cbf64d37/4b1938bc-234f-43d8-aa47-6ca0cbf64d37>.

⁶⁴ T. Brinkman. (viide 28), p 65.

⁶⁵ M. Moor, U. Volens. (viide 24), lk 760.

2.2.2. Patiseisu ennetamine liikmete kokkulepetega

Liikmete kokkulepped on tavapärane viis reguleerida liikmete suhteid ja selliseid kokkuleppeid saab paljudel juhtudel pidada ainukeseks võimaluseks määrata kindlaks edaspidiseid suhteid, planeerida ühingu arengut ja näha ette investeeringute tegemist tulevikus. OECD ühingujuhtimise põhimõtete⁶⁶ järgi on aktsionäride hääletuskokkulepped tavapärased vahendid aktsionäride gruppide puhul, kes individuaalselt omavad suhteliselt väikest osa kogu omakapitalist, tegutsedes aga kooskõlastatult moodustavad enamuse või vähemalt suurima grupi aktsionäre. Liikmed võivad kokku leppida ühingusse investeerimises, dividendide jaotamises, osaluste võõrandamises, juhatuses osalemises jms. Erinevates küsimustes eelnevalt kokkuleppe saavutamise liikmete kokkulepetega aitab ennetada patiseisu olukorda.

Hääle andmise kokkulepped on võlaõiguslikud kokkulepped, mis ei ole põhikirja ega ühingulepingu osaks. Hääletuskokkulepetel on tähendus vaid vastava kokkuleppega ühinenud liikmete jaoks, erinevalt põhikirjast on liikmete vaheline kokkulepe konfidentsiaalne. Iseenesest kehtib lepinguvabaduse põhimõte, mistõttu on liikmed vabad reguleerima, vastavalt oma vajadusele, eridõigusi omavahelises kokkuleppes.

TsÜS § 33 lg 4 kohaselt on kokkulepped lubatud, kuid seda vaid ulatuses, mis ei kahjusta teiste isikute huve. Kui õigusvastase hääletuskokkuleppe tulemusena kedagi eelistatakse, ei ole siiski tegu tühise otsusega, vaid TsÜS § 38 lg 1 teise lause alusel saab nõuda otsuse kehtetuks tunnistamist.⁶⁷ Piirangud hääle andmise kokkuleppe lubatavuse osas ei pruugi tuleneda seaduse sõnastusest, vaid ka seaduse mõttest.⁶⁸ Selletõttu on hääle andmise kokkuleppe tühine, kui see läheb vastuollu hea usu põhimõttega, lojaalsuspõhimõttega või osanike võrdsuse põhimõttega. Kokkuleppe rikkumine ei mõjuta hääle kehtivust. Osanikud ei saa hääli ette kokku leppida, hääletamine toimub ikkagi otsuse vastuvõtmisel, mitte lepingu sõlmimisel. Hääle andmise kokkuleppe rikkumisel ei ole võimalik esitada rikkuja vastu täitmisnõuet ega nõuda konkreetse sisuga tahteavaldust ehk hääle andmist. Võib aga kokku

⁶⁶ OECD 2004 OECD Principles of Corporate Governance. Organisation for Economic Co-operation and Development. April 2004.

⁶⁷ A. Vutt. Äriühingu organi otsuste vaidlustamisega seotud probleeme. - Juridica 2005, nr 1, lk 55.

⁶⁸ P. Varul (koost). (viide 20) TsÜS: Kommenteeritud väljaanne, § 33, p 3.5.

leppida, et hääletuskokkuleppe rikkumise korral on võimalik kohaldada muid õiguskaitsevahendeid, näiteks kahju hüvitamine või leppetrahv.⁶⁹ Kohtupraktikat selle kohta, kas ja kuidas on võimalik osanike lepingust tulenevaid osadega seonduvaid õigusi praktikas maksma panna, kui lepingust kinni ei peeta, on minimaalselt.⁷⁰ Hääle andmisele ja organi otsusele omavad mõju kokkulepped, millised liikmed on sätestanud ühingu põhikirja regulatsioonis.

Liikmete omavahelisi kokkuleppeid on peetud tõhusaks ja laialtlevinuks vahendiks kaitsmaks liikmeid teise liikme poolt näljutamistaktika kasutamise vastu.⁷¹ Liikmed võivad leppida kokku kasumi jaotamises, millal ja millistel juhtudel jätta kasum ühingusse, investeerida või maksta välja dividendidena. Kasumi jaotamise ja dividendide väljamaksmise poolt hääletamise kohustus võib olla seotud teatud majandustulemuste saavutamisel. Sellisel juhul sõltuks hääletamise kohustuslikkus audiitori aruandest või majandusaasta aruandest. Kokkuleppega võib ka muid üldisi meetmeid sätestada patiseisu vältimiseks. Samas on kokkulepetest kasu vaid juhul, kui neid täidetakse. Selletõttu võib kokkulepete täitmise huvi kaduda, kui liikme huvi kokkuleppe rikkumisega seoses on suurem, kui rikkumise puhuks kokkulepitud õiguskaitsevahendi negatiivne tagajärg.

Ühendkuningriikides on liikmete vahelised kokkulepped tavapärased. Näiteks on levinud kokkulepe vahekohtu kasutamises, lahendamaks liikmete vaidlusi ja patiseisu.⁷² Vahekohtu kokkuleppega lubatakse hääletustulemuse üle otsustada isikul või isikutel, kellel ei ole äriühinguga seotud isiklike majanduslike huve. Eestis võiks vahekohtukokkuleppe alusel liikmete vahelisi vaidlusi lahendada Eesti Kaubandus-Tööstuskoja Arbitraažikohtus. Paljudel juhtudel lepivad liikmed kokku millistel alustel ja tingimustel on võimalik teise liikme osa välja osta.⁷³ Mõistlik oleks osaluse võõrandamise korral kokku leppida ka osaluse väärtuse hindamise kindel meetod, millega vältida vaidlusi hinna üle.

⁶⁹ J. Valter (toim.). (viide 58), lk 608.

⁷⁰ M. Ots. (viide 61), lk 4.

⁷¹ F. H. O'Neal. Arrangements Which Protect Minority Shareholders Against "Squeeze-Outs". - Minnesota Law Review 1961, Vol. 45, p 548.

⁷² R. Cheung. Shareholders Agreements: Shareholders Contractual Freedom in Company Law. - Journal of Business Law 2012, Issue 6, p 507.

⁷³ M-A. Frutos, T. Kittsteiner. Efficient Partnership Dissolution under Buy-Sell Clauses. - The Rand Journal of Economics, 2008, Vol. 39, Nr. 1, p 185.

Liikmete kokkulepete probleemina võib näha seda, et õiguskaitsevahendid nende rikkumisel on küllaltki piiratud. Lisaks tuleb arvestada, et enamus eraõiguslikud kokkulepped kaitsevad kokkuleppe poolte õigusi, mitte aga kolmandate isikute õigusi. Seega võivad liikmete kokkulepped küll olla sõlmitud aga kokkulepe ise võib kahjustada ühingu, kui kolmandat isikut. Tulenevalt eelpoolt käsitletud üldprintsiipidest tuleks kokkuleppe kehtivust alati hinnata lähtuvalt ühingu huvist. Kuivõrd liikmetel on kohustus olla lojaalne ühingule, võib öelda, et liikmete kokkulepped võivad olla kehtetuks tunnistatavad, kui rikutakse lojaalsuskohustust ja kokkulepped on ühingule kahjulikud. Lisaks tuleb arvestada ka seda, et liikmete vaheline kokkulepe ei loo õigusi ega kohustusi liikme vahetumisel, seega on võimalik osaluse võõrandamisel välistada kokkuleppe täitmine.

3. Patiseisu lahendamine

3.1. Patiseisu lahendamise põhimõtted

Liikmetel peab olema võimalik oma õigusi ja kohustusi efektiivselt ja tulemuslikult realiseerida ja tagada, et patiseisu ning eelkirjeldatud probleeme vältida. Selleks, et liikmetele õigusi tagada peab olema võimalus kasutada asjakohaseid ja tõhusaid õiguskaitsevahendeid ja abinõusid. Ideaalis võiksid abinõud patiseisust väljatulemiseks olla mõnevõrra ulatuslikuma eesmärgiga, mitte kindla õiguse tagamine ja rikkumise ära hoidmine. Abinõu eesmärgiks peaks olema tervikuna liikmete ja ühingu huvide kaitse ning ettevõtluse arendamine.

Patiseisu olukord, mis rikub liikme õigusi, võib kahjustada nii Eesti Vabariigi põhiseaduse⁷⁴ (PS) §-ga 32, kui ka Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni⁷⁵ (EIÕK) esimese protokolli artikliga 1 kaitstud omandiõigust. Euroopa Inimõiguste Kohus (EIK) on asjas *Sovtransavto Holding vs. Ukraina*⁷⁶ leidnud, et juriidilise isiku osad ja sellega kaasnevad õigused on kaitstud EIÕK 1. protokolli artikliga 1 ning et riikidel on kohustus võtta tarvitusele vajalikud meetmed, et tagada isikutele nende omandi kaitse.

PS §-i 14 kohaselt õiguste ja vabaduste tagamine on seadusandliku, täidesaatva ja kohtuvõimu ning kohalike omavalitsuste kohustus. PS §-i 14 funktsiooniks on sätestada üldine põhiõigus korraldusele ja menetlusele. Õigused korraldusele ja menetlusele väljendavad ideed, et õige menetlus aitab kaasa õige tulemuse saavutamisele. Üldise korraldus- ja menetlusõiguse valdkonda kuuluvad õigused eraõiguslikele kompetentsidele ja õigused menetlusele kohtus. Õigused eraõiguslikele kompetentsidele on õigused sellele, et riik looks normid, mis on konstitutiivsed eraõiguslike õigustoimingute jaoks. Õigused menetlusele kohtus ja haldusorganites on õigused efektiivsele õiguste kaitsele.⁷⁷ Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium on asunud seisukohale, et riik peab kehtestama menetluse, milline tagaks isiku õiguste tõhusa kaitse.⁷⁸ PS § 15 tagab, et igat subjektiivset õigust peab olema

⁷⁴ Eesti Vabariigi põhiseadus. - RT 1992, 26, 349... RT I, 27.04.2011, 2.

⁷⁵ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. - RT II 2000, 11, 57... RT II 2010, 14, 54.

⁷⁶ EIKo 25.07.2002, 48553/99 p 91.

⁷⁷ E.-J Truuväli (toim.). Eesti Vabariigi Põhiseadus: Kommenteeritud väljaanne, Juura 2002, § 14, p 6 - 7.1.2.

⁷⁸ RKPJKo 3-4-1-4-03 p 16.

võimalik realiseerida kohtus.⁷⁹ Ka Saksa ühinguõiguses toodud ühingu liikmete õigused, eriti vähemusliikmete õigused, on garanteeritud Saksa põhiseadusega (Art. 14 I *Grundgesetz*).⁸⁰

Seega peab Eesti õiguskorras ühingu liikmetele olema garanteeritud nende õigused, seda ka olukorras, kus liikmete osalused on võrdsed. Eelkõige on patiseisu olukorra lahendamise ja erinevate meetmete kasutamisest huvitatud liikmed kellel küll on 50% osalus, kuid kes *de facto* on langenud vähemusosanikuks, kuivõrd tema ei saa oma huve realiseerida, tema huvidega ei arvesta ja tema on patiseisu olukorras kahjustatud liikmeks.

Erinevate lahendusmeetodite ja abinõude kasutamisel, eriti kui vaidlust lahendab kohus, tuleb esmalt selgeks teha, kas tekkinud on pikaajaline patiseis või on tegu lihtsalt häälte võrdse jagunemisega üksikjuhtumil. Abinõu ja lahenduse valikul ja kasutamisel peaks rakenduma äärmise abinõu (*ultima ratio*) põhimõte. Äärmise abinõu printsiibi kohaselt peaks liige olema vähemalt proovinud enne kõige leebemat abinõu oma õiguste kaitsmiseks ja patiseisu olukorra lahendamiseks. Patiseisu mõju peab õigustama kohaldatavaid meetmeid.⁸¹ Autori hinnangul tuleb abinõu valikul lähtuda eelkõige ühingu huvidest ja valida ühingu suhtes leebem abinõu. Seda tulenevalt liikme suuremast lojaalsuskohustusest ühingu ees.

Õiguste kuritarvitamisena käsitletakse ebaproportsionaalsust õiguskaitsevahendite kohaldamisel. Proportsionaalsus õiguskaitsevahendite kasutamisel on oluline hea usu põhimõttest tuletatud eraõiguse põhimõte. Väikese tähtsusega kohustuse rikkumine ei või olla aluseks raskete õiguslike tagajärgedega õiguskaitsevahendite kohaldamisele.⁸² Sobiv on abinõu, mis soodustab eesmärgi saavutamist. Abinõu on vajalik, kui eesmärki ei ole võimalik saavutada mõne teise, kuid vähem koormava abinõuga, mis on vähemalt sama efektiivne kui esimene.⁸³

Seega peab olema liikmetel võimalus kasutada erinevaid õiguskaitsevahendeid, mille valik sõltub õiguste rikkumisest. Kui patiseis on juba tekkinud, peaks abinõu kaalumisel olema

⁷⁹ E.-J. Truuväli (toim.). (viide 77), § 15, p 2.

⁸⁰ A. Casajus, H. Labrenz, T. Hiller. Majority shareholder protection by variable qualified majority rules. - European Journal of Law and Economics, 2009 Vol 18, p 9.

⁸¹ F. A. Geurtz. (viide 50), p 468.

⁸² I. Kull. (viide 16), lk 181.

⁸³ P. Varul (koos). Võlaõigusseadus I Üldosa (§§ 1-207): Kommenteeritud väljaanne. Juura 2006, § 11, p 3.2.

peamiseks küsimuseks see, millist kahju patiseis tekitab või võib tekitada. Sellest lähtudes peaks valima abinõu patiseisu lahendamiseks.

3.2. Liikme kohustus patiseisu olukord lahendada

3.2.1. Otsuse tegemiseks kohustamine

Patiseisu olukorras on ühel liikmel tahe mingi otsuse tegemiseks ning teine liige blokeerib selle otsuse vastu võtmise. Teise liikme blokeerimisõiguse kasutamine võib olla põhjendatud, kui ta leiab, et otsuse vastuvõtmine ei ole liikmete ja ühingu huvides. Samas võib blokeerimisõiguse kasutamine olla ka põhjendamatu, kui liikme eesmärk on teise liikme õiguste kahjustamine. See võib seisneda näiteks näljutamistaktika kasutamises või lihtsalt soovist teise liikme tahtele vastandada, kui suhted on väga vastuolulised. Sellises olukorras peab olema liikmel võimalus enda ning ühingu huve kaitsta. Järgnevalt on analüüsitud millistel tingimustel on võimalik teist liiget kohustada patiseisu lõpetamisele kaasa aitama või seda vältima.

Riigikohus on selgitanud, et ühingu tegevuse võimalikust blokeerimisest võib liikmete vahel tekkida ka materiaaõiguslikke nõudeid. Liikmetele võib TsÜS § 32 tulenevast hea usu põhimõttest tuleneda kohustus mitte kahjustada ühingu, mille väljendusena võib liige olla kohustatud hääletama patiseisust väljatulemiseks vajalike otsuste poolt.⁸⁴ Seevastu on Riigikohus aga leidnud, et liikme isiklikust huvist tingitud otsuse tegemise kohustamiseks ei saa teise liikme kohustust tuletada TsÜS §-st 32, kohustus peab olema sätestatud otsesõnu seaduses või põhikirjas.⁸⁵ Seega on oluline kas patiseisu on tekitanud eelkõige ühingu huve puudutav küsimus või liikme isiklike huve puudutav küsimus.

Autor on seisukohtal, et patiseisu olukorras saab liikme kohustuse, hääletada mingi otsuse poolt, tuletada ka ühinguõiguse üldprintsipiidest. Kuivõrd TsÜS § 32 kohustab liikmeid omavahelistes suhetes järgima hea usu põhimõtet, on liikmel kohustus mitte kahjustada teist liiget ning sellest tulenevalt kohustus anda poolthääled mingile otsusele.

⁸⁴ RKTkm 3-2-1-97-11 p 35.

⁸⁵ RKTko 3-2-1-89-14 p 35-36.

Ühingu liikme poolt- või vastuhääle andmine on käsitletav tahteavaldusena ning liikmete otsus on käsitletav mitmepoolse tehinguna ehk lepinguna TsÜS § 67 lg 2 mõttes.⁸⁶ Riigikohus on selgitanud, et lepingu sõlmimisest keeldumine või keeldumine lepingu sõlmimisest mõistlikult vastuvõetavatel tingimustel võib olla lubamatu vastuolu tõttu hea usu põhimõttega.⁸⁷ Lähtuvalt sellest peab olema võimalik nõuda liikme tahteavaldust otsuse tegemiseks.

TsÜS § 68 lg 5 kohaselt, kui isik on kohustatud tegema kindla sisuga tahteavalduse, asendab tahteavaldust jõustunud või viivitamata täitmisele kuuluv kohtulahend, millega isikut kohustatakse sellist tahteavaldust andma. Riigikohus on TsÜS § 68 lg 5 kohaldamise osas selgitanud, et nõude rahuldamisel asendab kohtuotsus TsÜS § 68 lg 5 kohaselt kohustatud isiku tahteavaldust lepingu sõlmimiseks või muu kande tegemiseks vajaliku nõusoleku andmiseks.⁸⁸ Nõude eesmärk on kohtu kaudu maksma panna liikme tahteavaldus otsuse tegemiseks. Liikmel peaks olema võimalik TsÜS § 68 lg 5 alusel esitada nõue teise liikme vastu, kohustamaks andma tahteavaldus poolthääle andmiseks mingi liikmete pädevuses oleva küsimuse suhtes, et patiseis lahendada. Kui blokeerimisõigust kasutanud liikme tahteavaldus otsuse poolt hääletada kohtuotsusega asendatakse, tähendab see, et otsus on võimalik vastu võtta.

Esitades nõude liikme tahteavalduse asendamiseks, millega lugeda antuks poolthääled, peab olema kahtlus või oht, et liige ei hääleta nii nagu nõude esitaja nõudega nõuab ja nii nagu liikmel kohustus oleks. Nõue ei ole põhjendatud ilmselt olukorras, kus kutsutakse kokku koosolek mille päevakorras on esmakordselt mingi päevakorrapunkt ning esitatakse koheselt kohtusse nõue teise liikme tahteavalduse asendamiseks kohtuotsusega. Pelgalt kahtlus ning teise liikme subjektiivne arvamus, et liige hääletab otsuse vastu, kuigi peaks hääletama otsuse poolt, ei tohiks nõuet põhjendada. Peab olema selge, et liige ei täida oma kohustust vabatahtlikult.

⁸⁶ Vt käesoleva töö punkt 1.2.1.

⁸⁷ RKTko 3-2-1-164-09 p 31.

⁸⁸ RKTko 3-2-1-134-04 p 13.

Riigikohus on rõhutanud, et TsÜS § 68 lg 5 alusel saab kohus asendada üksnes kostja tahteavalduse.⁸⁹ Seega on nõude esitamisel võimalik otsuse vastuvõtmiseni jõuda juhul, kui liige ise osaleb koosolekul ja hääletab otsuse vastuvõtmise poolt.

Kohustusnõude peamiseks eelduseks on kohustuse olemasolu isikul, kellelt tahteavaldust nõutakse. Tuleb tuvastada kas liikmel on kohustus hääletada mingi otsuse vastuvõtmise poolt. Ühingu juhtimises ja liikmete pädevuses olevate küsimuste otsustamisel võib selle kohustuse tuvastamine olla problemaatiline, kui see ei tulene just otsesõnu seadusest või põhikirjast. Tuleb arvestada, et liikmel on siiski õigus enda omandit vabalt kasutada ja käsutada.

Riigikohtu seisukohad on kohustuse tuvastamisel olnud mõneti vastuolulised ja mitte üheselt mõistetavad. Riigikohus on leidnud, et hea usu põhimõttest võib liikmele tuleneda õigus nõuda kindla sisuga tahteavaldust.⁹⁰ Samas asunud ka seisukohale, et hea usu põhimõttest ei saa üldjuhul tuleneda otseseid kohustamisnõudeid.⁹¹

Autori seisukohalt võib üldpõhimõtetest tulla alus kohustusnõude esitamiseks. Riigikohus on selgitanud, et kohustusnõue tuleb lahendada esmajoones poolte huvide kaalumise teel, hindamaks, milline on hageja huvi kostjalt nõusolek saada ja kostja huvi nõusoleku andmisest keelduda.⁹² Lähtuvalt sellest tuleb kaaluda liikmete ja ühingu vahelistest õigustest ja kohustustest tulenevaid õigustatud huve ning hinnata kas konkreetsel juhul võib liikmel olla kohustus tahteavalduse andmiseks. Kohtuniku ülesandeks on huvide kaalumise teel otsustada, kas igal konkreetsel juhul on liikmel on ühinguõiguse üldpõhimõtetest tulenev mingit konkreetne kohustus. Nõude lahendamisel tuleb koguda ja analüüsida kogu vajaliku informatsiooni olemasolu liikmetel, mille alusel tahteavaldus tehakse. Juhul, kui selgub, et liikmele teadaolevad asjaolud või informatsioon on ebaõige, puudub alus teise liikme tahteavalduse asendamiseks.

Liikme kohustused võivad tuleneda põhikirjast, otse seadusest või liikmete ja ühingu suhete üldprintsipiidest. Seadusest tulenevaks kohustuseks on näiteks ÄS § 176 ja § 301 tulenev

⁸⁹ RKTko 3-2-1-153-09 p 16.

⁹⁰ RKTko 3-2-1-97-11 p 35, RKTko 3-2-1-89-14 p 35.

⁹¹ RKTko 3-2-1-89-14 p 22.

⁹² RKTko 3-2-1-12-11 p 31.

kohustus otsustada abinõu valimise üle olukorras kus ühingul on netovara vähem, kui pool kapitalist või vähem kui kapitali minimaalne suurus. Samuti on seadusest tulenevaks kohustuseks audiitori valimine (ÄS § 168 lg 1 p 7, § 298 lg 1 p 5 ja Audiitortegevuse seaduse⁹³ § 91, § 92). Kui otsuse blokeerimine võib lõppeda ühingu sundlõpetamisega ÄS § 201 lg 1 alusel, peaks olema selge, et teise liikme ja ühingu huvi kaalub üle liikme vabaduse lasta ühing sundlõpetada liikme tegevusetuse tõttu. Seega ei tohiks olla probleem tuvastada liikme kohustus hääletada otsuse vastuvõtmise poolt.

Samas paljudel juhtudel ei ole konkreetset liikme kohustust seaduses otsesõnu sätestatud. Selletõttu tuleks patiseisu lahendamiseks liikme kohustus tuvastada üldprintsiipide põhjal. Näiteks liikme õigus saada ühingust dividende, mis on üheks peamiseks liikmete vahel vaidlusi tekitavaks küsimuseks. Üldjuhul on liikme peamine huvi ettevõtlusest tulu saamine. Võrdsete osaluste korral on ühel liikmel võimalik alati kasumi jaotamise otsus blokeerida ning saavutada oma tahtmine. Liikmel peaks olema õigus ning võimalus enda omandit vabalt käsutada, sealhulgas saada sellelt tulu, ehk dividende. See tagab liikme majandusliku vabaduse olukorras, kus liikme põhiline või ainuke sissetulek on ühingust saadav tulu. Õiguskirjanduses on asutud seisukohale, et Euroopa Liidus on ettevõtte peamiseks eesmärgiks osanike kasumi maksimaalne suurendamine.⁹⁴ Olukorras kus üks liige kasutab näljutamistaktikat ning jätab pikka aega kasumi jaotamata, ilma et selleks oleks mõistlik majanduslik põhjendus, peaks liikmel olema võimalus oma õigusi kaitsta ja saavutada dividendide väljamaksmine. Riigikohtu selgitustest tuleneb samuti, et heade kommetega on vastuolus tegevus, mis piirab suurel määral teist lepingupartnerit tema isiklikus või majanduslikus vabaduses, samuti tehing, mille üks pool on teinud oma positsiooni ebaausalt ära kasutades.⁹⁵ Arvestades, et liikmete otsus on käsitletav tehinguna, võib öelda, et blokeerimisõiguse pideva ja põhjusetu kasutamise kasutab liige oma õigusi ebaausalt. Eesti õiguses ei ole sätestatud miinimumdividendi nõuet. Seega on Eestis võimalik aastast-aastasse jätta kasum jaotamata, seda ka 50% osaluste puhul.

⁹³ Audiitortegevuse seadus. - RT I 2010, 9, 41...RT I, 23.12.2013, 16.

⁹⁴ T. Szabados. Shareholder protection in the case law of the Court of Justice of the European Union. - Current Issues of Business and Law 2010, volume 5, issue 2, p 444.

⁹⁵ RKTko 3-2-1-158-05 p 9.

Üldjuhul ollakse seisukohal, et vähemusosaniku aastatepikkune näljutamine kasumi mittejaotamise kaudu on enamusosaniku õiguste kuritarvitamisena keelatud. Lähtutakse sellest, et kuigi reeglina võetakse kasumi jaotamist puudutavad otsused vastu enamusosaniku häältega, on enamusosaniku otsustusõigus kasumi jaotamisel piiratud liikmete vahelise lojaalsuskohustusega, mille kohaselt tuleb valitseva arusaama järgi eelduslikult kasum dividendidena välja maksta, välja arvatud juhul, kui selle ühingusse tagasi investeerimine kujutab endast majanduslikult otstarbekamat käitumist.⁹⁶

Autor leiab, et eelnevat seisukohta ei tule kohaldada mitte ainult enamus- ja vähemusliikmete suhtes, vaid ka võrdsete osalustega liikmete suhtes. Olukorras, kus üks liige kasutab näljutamistaktikat, võib öelda, et teine liige on *de jure* küll võrdne liige, kuid *de facto* on tegu nõrgema liikmega, sarnaselt vähemusliikmele, kuna ta tema õigusi ja tahet piiratakse.

Kasumi mittejaotamise põhjenduseks on üldjuhul see, et ühingul on vajalik kasvada ning teha investeeringuid, kindlustada rahavood ning kasumi jaotamine võib pidurdada majandustegevust ja kahjustada võlausaldajate huve.⁹⁷ Sellised argumendid võivad iseenesest õiged olla, kuid need peavad olema objektiivselt tõendatavad. Ühingul peab olema mõistlik võimalus tegutseda ja kasvada, kuid ühing ei tohi osanike dividendihuvi arvel koguda reserve, mida tal objektiivselt vaja ei ole.⁹⁸ Nagu märgitud, on ettevõtluse peamine eesmärk ikkagi ühingu omanikele võimalikult suure kasumi teenimine. See tähendab ka seda, et seda kasumit peab olema võimalik omanikul kasutada, mis on saavutatav ainult läbi kasumi jaotamise ja väljamaksmise.

Riigikohus on leidnud, et lähtuda tuleb dividendi mõttest, selgitades, et heade kommete või hea usu põhimõttega võib olla vastuolus otsus, millega dividend makstakse aktsionäridele välja näiteks 10 aasta jooksul. Sel juhul võib dividend kaotada oma seaduses ettenähtud tähenduse. ÄS § 277 lg-d 1 ja 2 ei saa tõlgendada nii, et äriühingul on dividendi välja

⁹⁶ P. Ulmer, M. Habersack, M. Winter. Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung Großkommentar. Band II. Tübingen 2006 § 29, vnr 82.

⁹⁷ A. Gill, R. Biger, Tibrewala. Determinants of dividend payout ratios: evidence from United States. - The Open Business Journal 2010, vol 3, p 9.

⁹⁸ T. Brinkman. (viide 28), p 74–75.

maksmise korra kehtestamiseks piiramatud võimalused.⁹⁹ Saksa kohtupraktikas on leitud, et lojaalsuskohustuse rikkumise tuvastamiseks tuleb kaaluda ühingu finantseerimishuvi ja osaniku huvi saada dividende, lähtudes sealjuures kõigist konkreetse ühinguga seotud asjaoludest, arvestades ühingu suurust ja arengujärku.¹⁰⁰

Lisaks eelnimetatud objektiivsetele kriteeriumitele, tuleb lähtuda ka liikmete subjektiivsetest huvidest ja eesmärkidest, tuvastamaks, kas liikmel on kohustus teha mingi kindla sisuga tahteavaldus. Heade kommete vastavuse kontrollimisel kontrollitakse käitumise vastavust ühiskonnas välja kujunenud objektiivsetele standarditele, lähtutakse üldisest moraalitunnetusest ja väärtushinnangutest. Üldjuhul kontrollitakse headele kommetele vastavust liikmete otsuse tühisuse alusena. Siiski tuleneb eelnevast, et heade kommete vastavuse kriteeriume kasutades on võimalik hinnata ka liikme käitumist ja käitumise eesmärke tahteavalduse andmise kohustamiseks. Heade kommete rikkumiseks võib olla mõlema lepingupoole või ainult ühe poole käitumine, poolte motiivid ja kavatsused, lepingu sõlmimise viis, lepingu ebamoraalne eesmärk või tulu saamine tegevuselt mis tavalisel on tasuta.¹⁰¹ Riigikohtu seisukohast tuleneb, et kahe võrdse osalusega osanikuga või aktsionäriaga äriühingu puhul tuleb lugeda tahtlikuks heade kommetega vastuolus olevaks käitumiseks osaniku või aktsionäri tegutsemist teise aktsionäri või osaniku tahteta.¹⁰² Sellest lähtuvalt võib heade kommetega olla vastuolus patiseisu tekitamine, kui üks liige järjekindlalt blokeerib teise liikme otsused, mis võib tähendada teise liikme tahte ja huvidega mitte arvestamist.

Õiguste teostamine võib olla lubamatu ja seega hea usu põhimõttega vastuolus, kui selle motiiviks on teisele poolele kahju tekitamine.¹⁰³ Kuigi näiteks näljutamine iseenesest ei ole otseselt seadusega vastuolus olev taktika, võib selle teostamine olla lubamatu. Riigikohus selgitas, et isegi kui osanik või aktsionär kasutab seadusega iseenesest otseselt vastuolus mitteolevaid vahendeid, võib tegutsemine mingi eesmärgi nimel olla õigusvastane.¹⁰⁴ Seega juhul, kui näljutamise eesmärgiks on teise liikme omandist loobuma sundimine nii, et omand

⁹⁹ RKTko 3-2-1-16-04 p 14.

¹⁰⁰ BGH 132, 274; OLG Hamm BB 1992, 33.

¹⁰¹ I. Kull. (viide 16), lk 34.

¹⁰² RKTko 3-2-1-7-10 p 37.

¹⁰³ I. Kull. (viide 16), lk 174.

¹⁰⁴ RKTko 3-2-1-7-10 p 37

loovutatakse ebamõistlikult odavalt, võib näljutamist pidada lubamatuks õiguste teostamiseks. Samuti on selge, et sellise taktika pikaajaline kasutamine vähendab teise liikme osaluse väärtust. Suure tõenäosusega ei ole osalust võimalik müüja kolmandale isikule, kui on teada, et ühingu teine liige käitub pahatahtlikult.

Liikmed peavad arvestama üksteise õigusliku ootuse ja huviga dividende saada. Olukorras kus ühe liikme ainukeseks või põhiliseks sissetulekuallikaks on ühingust saadavad dividendid, peab teine liige sellega arvestama ning tegema kõik mõistlikult võimaliku, et dividendid välja makstaks. Vastasel juhul kaotab liige oma sissetuleku ning muutub suuresti teisest liikmest sõltuvaks ja mõjutatavaks. See aga ei ole autori arvates kooskõlas poolte võrdsuse printsiibiga, eriti kui arvestada, et poolte osalus ühingus on võrdne.

Autor leiab, et analoogia korras saab kohaldada VÕS §-i 25, mille kohaselt lepingupooled on kohustatud järgima praktikat, mis on nendevahelistes suhetes tekkinud. See aitab liikmete kohustuste sisu täpsustada.¹⁰⁵ Näiteks olukorras, kus liikmed on asutanud koos ühingu, on sinna võrdselt panustanud, osalevad võrdselt ühingu juhtumises ja võtavad tasu ettevõttes töötamise eest dividendidena. Sellisel juhul peaks liikmete vahel olema väljakujunenud tavaks ja praktikaks, et nad otsustavad dividendide maksmise. Sellest lähtuvalt ei oleks õiglane jätta mingil hetkel liige ilma dividendidest, kui selleks ei ole mõjuvat põhjust.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et teoreetiliselt on olemas võimalus esitada kohtusse nõue, millega nõuda teiselt liikmelt kohustust otsustada dividendide väljamaksmine. Selleks on vaja tuvastada teise liikme vastav kohustus. Kuivõrd Eesti õiguses ei ole sätestatud kohustust maksta dividende, ei ole senise kohtupraktika põhjal sellise kohustuse tuvastamine võimalik ka ühinguõiguse üldprintsiipide põhjal. Riigikohtu seisukoht on, et õiguse üldpõhimõtted ei saa olla aluseks uute õigusinstituutide loomisel olukorras, kus seadusandja ei ole sellise instituudi loomist vajalikuks pidanud.¹⁰⁶ Seega ei saa kohustusnõudega lahendada patiseisu olukorda, mis on põhjustatud liikmete vahelistest vastuoludest seoses dividendidega. Dividendide väljamaksmist on võimalik kohustusnõudega nõuda juhul, kui ühingu põhikirjas on sätestatud vastav kohustus.

¹⁰⁵ P. Varul (koost). (viide 83) VÕS I Üldosa: Kommenteeritud väljaanne, § 25, p 3.

¹⁰⁶ RKTko 3-2-1-89-14 p 28.

On oldud ka arvamusel, et kuigi seadusandja ei ole otseselt sätestanud sunddividendi nõuet, ei ole seadusandja võtnud selget seisukohta, kas vähemusel on õigus saada dividende, st õigus nõuda dividende jaotava otsuse vastuvõtmist. Dividendinõuet, mille lubatavus ja suurus sõltuks huvide kaalumisest, ei ole Eesti seadusandja arutanud.¹⁰⁷ Autor nõustub sellise seisukohaga, et seadusandja ei ole teadlikult välistanud liikme õigust nõuda dividende üldprintsipi alusel ja huvide kaalumise teel, seda eriti võrdse osaluse korral. Seadusandja ei peagi ette nägema ja reguleerima üksikasjalikult kõiki isikute õigusi, selleks ongi õiguse üldprintsipiid.

Autor leiab, et 50% osalusega liikme õiguste tagamiseks oleks põhjendatud Eesti õigusesse sisse viia kohustuslike dividendide nõude võimalus. See tagaks võrdsele osanikule lihtsa tee saada sissetulekut mingis ulatuses. Võrdsete osaluste puhul ühingus on üldjuhul tegu väikese osanikeringiga ühinguga, mis tähendab ka suuremat isiklikku panus ja huvi saada ühingust tulu. Eesti õiguses on kaalutud kohustuslike dividendide sisseviimist, võttes aluseks Rootsi õiguse. Kaaluti anda vähemalt 1/10 häältega liikmele õigus nõuda vähemalt poole kasumi jaotamist, kui see ei ületa 1/20 kogukapitalist, reservidest ja miinimumkapitalist. Teadmata põhjustel jäi selline õigus sisse viimata, samuti ei ole hilisemat sellesisulised õigused leidnud tunnustamist.¹⁰⁸ Sunddividendi nõuet on küll hiljem arutatud, äriseadustiku muutmise seaduse eelnõuga nr 552 kavandati täiendada ÄS § 276 lõiget 1 ning kohustada aktsiaseltsi välja maksma vähemalt pool kasumist, kuid ka nimetatud muudatust vastu ei võetud.

Nõue teise liikme kohustamiseks võib olla põhjendatud ning perspektiivne eelkõige siis, kui liikme hääletamise kohustus puudutab ühingu huve. Sellisteks on kindlasti ühingu juhatusega seotud vaidlused. Näiteks nõue teise liikme vastu kohustades teda hääletama otsuse poolt millega kutsutakse juhatuse liige ametist tagasi, esitatakse tema vastu kahjunõue või muu nõue. Olukorras, kus üks liige soovib juhatuse liikme tagasi kutsuda, leides, et juhatuse liige on ebausaldusväärne, ebapädev või juhatuse liige on tekitanud kahju, on tagasikutsumine takistatud, kui teine liige hääletab tagasikutsumisele vastu.

¹⁰⁷ M. Moor. Äriühingu liikme õigus nõuda dividendide jaotamist. – *Juridica* 2015, nr 1, lk 23.

¹⁰⁸ A. Vutt. Dividend Payments and Protection of Minority Shareholders. *Juridica International* 2009, nr 16, lk 137.

Kohtusse on võimalik esitada nõue juhatuse liikme määramiseks või tagasikutsumiseks, kuid selleks peab olema oluline põhjus (ÄS § 184 lg 5 ja 6). Saksa kohtupraktika on olulise põhjusena konkretiseerinud olukorda, kus ühing ei saa end ise oma meetmeid rakendades aidata ja ühingat ähvardab hädaoht, milleks võib olla varaline kahju või õigusliku positsiooni kahjustumine. Juhatuse nimetamine sellises erandkorras kohtu poolt peab olema ainus võimalus tagamaks ühingu esindus.¹⁰⁹ Juhatuse liikme tagasikutsumise mõjuvaks põhjuseks ei saa tõenäoliselt lugeda osanike vahelisi vaidlusi ning seda, et juhatuse liige suhtleb ja esindab rohkem ühe osaniku soove. Samuti võib juhatuse liikme kohustuse rikkumise tõendamise olla kohtus raskendatud arvestades, et juhatust korraldab raamatupidamist ning enamuse ühingat puudutava dokumentatsiooni koostamist, mistõttu on tal võimalus oma rikkumisi varjata.

Teise liikme vastu kohustusnõude esitamisel tuleb tema kohustuse tuvastamisel juhatuse liikme tagasikutsumiseks tuvastada, kas juhatuse liikme tagasikutsumine on ka tegelikult põhjendatud. Kui juhatuse liige tõesti ei täida oma kohustusi või on ühingule tekitanud kahju, on autori seisukohalt osanikul lojaalsuskohustusest tulenevalt kohustus eelkõige seista ühingu huvide eest ja sellest tulenevalt on kohustus vabaneda juhatuse liikmest. Osaniku kohustuseks on tagada juhtorgani juhtimisvõimelisus. Hea usu põhimõtte kohaselt on osanikul kohustus hoiduda kahju tekitavast tegevusest. Juhtimisvõimetu juhatust või juhatuse liige, kes rikub oma kohustusi, on potentsiaalseks kahju tekitavaks ohuks ühingule. Hea usu ja lojaalsuspõhimõttest tulenevalt ei tohi osanik vastu seista ühingat kaitsvatele abinõudele. Seega võib öelda, et osanik ei tohiks sellises olukorras vastu seista otsusele juhatuse liikme tagasikutsumiseks. Kuivõrd juhatust puudutava kohustusnõude peamiseks eesmärgiks on ühingu huvide kaitsmine, peaks sellise kohustuse tuvastamine olema võimalik tuginedes TsÜS § 32 ja muudele ühinguõiguslikele printsiipidele.

Kohustusnõude problemaatilisus tuleb välja eelkõige olukorras, kus on raske tuvastada liikme kohustust, eelkõige siis kui kohustust ei ole otsesõnu seaduses sätestatud. Kui kohustus ei ole üheselt tuvastatav, jätab kohus suure tõenäosusega nõude rahuldamata. Näiteks, kui otsustatakse ühingu majandustegevusega seotud küsimust, ühingu ressursside paigutamist või investeeringute tegemist. Patiseisu olukorras, kus üks liige on investeeringu tegemise poolt ning teine liige vastu, ei pruugi olla ühest vastust küsimusele, kumma liikme tahe peaks peale

¹⁰⁹ E. Gustavus. Äriühinguõigus, Eesti kaubandus- ja registriõiguse õpik. Tallinn, Justiitsministeerium 2001, lk 103.

jääma. Ühingu majandustegevus ja investeerimine on seotud riskidega, mille tulemusi on raske määratleda. Seega on raske tuvastada, kas liikmel on kohustus mingi otsuse poolt hääletada. Patiseis ja liikmete vastuolud sellistes küsimustes on ühingu arengu seisukohalt probleemiks, kuivõrd takistatud on ühingu arenemine ja kohanemine võimalike majandusolukorra muutustega. Samas ei saa ka kohtu ülesanne olla liikmete eest ühingut puudutavate majanduslike otsuste hindamine ja nende tegemine, tuvastades liikme kohustuse mitte vastu seista mingile otsusele. Sellest tulenevalt on autor seisukohal, et kohustusnõue liikme vastu patiseisu olukorras sellistes küsimuses ei kuulu üldjuhul rahuldamisele ning see ei lahenda patiseisu.

Autori seisukohalt tuleb liikmel TsÜS § 68 lg 5 alusel nõude esitamisel veenduda, et liige ise käitub täielikult heas usus. Patiseisu olukorras, kus mõlemad liikmed käituvad vastuoluliselt, võib olla hea usu ja lojaalsuskohustuse üldprintsipiide rikkumine toimunud mõlema liikme poolt. Sellisel juhul ei tohiks olla ühel liikmel õigust kohustusnõude esitamiseks. Sellisel juhul võib patiseisu probleemi lahenduseks osutada ainult ühingu väljaostu või lõpetamisinõue.

3.2.2. Patiseisu lahendamise kohustus kahju tekkimisel

Juhul, kui liikmel on tekkinud kahju teise liikme tegevuse tõttu on mõeldav nõue kahju hüvitamiseks või kahju tegitavast tegevusest hoidumiseks. Ka seeläbi on võimalik nõuda mingi otsuse poolt hääletamist. Kuivõrd ühingu liikmete vahel ei ole lepinguline õigussuhe, on kohaldatavad VÕS 53. peatüki sätted.

Eesti õiguskirjanduses on leitud, et kui juriidilise isiku organi liige, sealhulgas üldkoosoleku liikmeks olev liige, rikub oma lojaalsuskohustust ja selle tagajärjel tekib teistele organi liikmetele kahju, siis on kahju kannatanud organi liikmetel õigus nõuda hea usu põhimõttest tulenevat kohustust rikkunud organi liikmelt kahju hüvitamist VÕS § 115 lg 1 või VÕS § 1043 alusel.¹¹⁰ Seda kinnitab ka Riigikohtu seisukoht, mille kohaselt liikmetel on kohustus mitte kahjustada ühingu või teiste liikmete õigustatud huve, selle kohustuse rikkumine võib kaasa tuua liikme vastutuse VÕS § 115 lg 1 alusel või deliktiõiguse alusel.¹¹¹

¹¹⁰ P. Varul (koost). (viide 20) TsÜS: Kommenteeritud väljaanne, § 32, p 3.3.

¹¹¹ RKTko 3-2-1-7-10 p 31.

Väikese osanike ringiga ühingute puhul on suur tõenäosus, et tulenevalt suurest isiklikust panusest ühingu majandustegevusse, on ühingust saadav kasu dividendide näol liikme sissetulekuallikaks. Kui üks liige otsustab blokeerida kasumi jaotamise ja dividendide väljamaksmise, võib see teisele liikmele tekitada kahju sissetuleku kaotuse näol. Liikmel võivad jääda tasumata isiklikud kohustused, kuivõrd tal oli õiguspärane ootus saada dividende oma ühingust, mida kasutada kohustuste täitmiseks. Kui teine liige teadis liikme sõltuvust ühingust saadavast kasust ja soovis seeläbi liiget survestada, võib kasumi jaotamise otsuse poolt hääletamisest keeldumine olla käsitatav VÕS § 1045 lg 1 p 8 järgi heade kommete vastase tahtliku käitumisena ja kahju õigusvastase tekitamisena. Riigikohus on selgitanud, et liikmel on kasumi jaotamisest pahatahtliku hoidumise korral võimalik nõuda tekitatud kahjuna näiteks saamata jäänud dividende.¹¹² Samuti tuleneb hiljutisest Riigikohtu seisukohast, et liikmel on võimalik nõuda dividende, kui teine liige on käitunud tahtlikult heade kommete vastaselt. Riigikohus ei ole eitanud sellise nõude võimalikkust, kuid jättis nõude analüüsimata konkreetses kohtuasjas.¹¹³ Seega on võimalik kahju hüvitiseks nõuda saamata jäänud dividendide väljamaksmist ja selleläbi patiseisu lõpetamist.

Riigikohtu seisukoha järgi kahju hüvitamise kohustuse olemasolul võib rahalise hüvitise asemel tulla VÕS § 136 lg 5 järgi kõne alla kahju hüvitamine muul viisil, kui rahalise hüvitise maksmisega. Näiteks naturaalsestitutsiooniga, st lepingut sõlmima kohustamisega ja lepingu sõlmimise tahteavalduse asendamisega.¹¹⁴ Sellest lähtudes on autor seisukohal, et liige saab kahju tekkimisel nõuda kahju hüvitamisena mingi otsuse poolt hääletamist, sh ka dividendide väljamaksmise otsuse poolt hääletamist.

Alternatiivselt võimaldab lepingu sõlmimist ehk otsuse tegemist hageda VÕS § 1055 lg 1, mille järgi võib kannatanu muuhulgas nõuda kahju tekitava käitumise lõpetamist. Sellest lähtuvalt tuleb teoreetiliselt kõne alla keeld blokeerimisõiguse kasutamiseks teatud otsuste puhul. Otsuse tegemiseks tahteavalduse võib kohtulahendiga asendada mõistagi vaid juhul, kui kõik muud asjaolud on välja selgitatud, eelkõige kahju tekkimise tuvastamine ja liikme poolt üldprintsipi rikkumine. VÕS § 1055 lg 1 eelduseks on, et kahju õigusvastane

¹¹² RKTko 3-2-1-145-04 p 30.

¹¹³ RKTko 3-2-1-89-14 p 45.

¹¹⁴ RKTko 3-2-1-164-09 p 31.

tekitamine on kestev. Seega võib nimetatud norm tulla kohaldamisele, kui liige on pikaajaliselt oma kohustusi rikkunud. Olukorras, kus liige on pikaajaliselt blokeerinud dividendide väljamaksmise otsuse vastuvõtmist, ei ole kahju hüvitamise nõude esitamise eelduseks see, et liige oleks kasutanud õigust otsuste vaidlustamiseks. Riigikohtu seisukoht on, et aktsionäri kahju hüvitamise nõude esitamine ei ole välistatud juhul, kui aktsionär ei ole vaidlustanud aktsionäride üldkoosoleku otsust.¹¹⁵

Kahjustava tegevuse lõpetamise nõue tähendab ka kahjustavast tegevusest tulevikus hoidmise nõuet, sest tegevus kui selline keelatakse.¹¹⁶ Seega on teoreetiliselt võimalik esitada nõue kohustamiseks teist liiket hoiduma edaspidi liikme õiguste rikkumises. Riigikohus on aga rõhutanud, et kohtuotsuse resolutsioonist peab nähtuma konkreetne tegevus, mida kostja peab lõpetama või millest edaspidi hoiduma. Lubatav ei oleks kohtulahend, mille resolutsioon keelaks abstraktselt igasuguse õiguste rikkumise, kuna selline otsus ei oleks täitmiseks piisavalt määratletav ning selline lahend ei oleks põhjendatud VÕS § 1055 lg 1 järgi.¹¹⁷ Seega ei tule kõne alla liikme keelamine mitte kasutama edaspidi blokeerimisõigust üldiselt, kõiksuguste otsuste puhul. Selletõttu on liikmel igal juhul keeruline oma õigusi kaitsta, kui teine liige seisab vastu kõikidele liikme otsustele ja kasutab blokeerimisõigust puhtalt sellepärast, et vastanduda teise liikme tahtele.

3.2.3. Patiseisu lahendamine tagasiulatuvalt

Patiseis on võimalik lahendada ka tagasiulatuvalt, nõudes juba tehtud nõ negatiivse otsuse kehtetuks tunnistamist või tühisuse tuvastamist ning kombineerida see tuvastusnõudega tuvastamiseks liikme kohustuse ja tahteavalduse asendamise.

Võimalus vaidlustada organi otsuseid on üks liikmete õiguste kaitse olulisemaid viise. Kuigi liikmete otsus loetakse tehinguks TsÜS § 67 lg 1 mõttes, on tehingute ja otsuste peamisi erinevusi TsÜS-s selles, et kui tehingu tühistamine toimub ühe poole tahteavalduse alusel, siis juriidilise isiku organi otsuse korral nõuab seadus otsuste kehtivuse kohtulikku kontrolli. Kohtuliku kontrolli vajadus tuleneb eelkõige asjaolust, et kui tehinguga on reeglina seotud

¹¹⁵ RKTko 3-2-1-45-12 p 12.

¹¹⁶ P. Varul (koost). Võlaõigusseadus III 8. ja 10. osa (§§ 619-916 ja 1005-1067): Kommenteeritud väljaanne. Juura 2009, § 1055, p 3.1.

¹¹⁷ RKTko 3-2-1-4-06 p 54.

kaks poolt, siis juriidilise isiku sisesuhtes võib osaleda oluliselt enam isikuid, kui rakendada tehingute tühistamise korda, võivad nende isikute huvid saada kahjustada.¹¹⁸ Juriidilise isiku organite otsuste kehtetuks tunnistamiseks on ette nähtud erikord. ÄS 178 lg 1 ja § 302 lg 1 kohaselt võib kohus liikme, juhatuse või nõukogu liikme nõudel tunnistada kehtetuks seaduse või põhikirjaga vastuolus oleva liikmete otsuse. Sellised otsused ei ole mitte tühised, vaid kehtetuks tunnistatavad, olenemata seadusrikkumise olulisusest. Liige saab paluda kohtul otsus kehtetuks tunnistada, kui otsusega rikutakse liikmete vahelisi üldprintsippe.

Nimetatud ÄS sätted on erinormiks TsÜS §-le 38 lg 1. Kuivõrd ÄS sätted reguleerivad ainult osanike ja aktsionäride otsuste kehtetust, on TsÜS aluseks eelkõige juhatuse otsuste tühisusele, välja arvatud § 38 lg 1 nimetatud otsus, millega liige on omandanud eeliseid enda kasuks ja juriidilise isiku või teiste liikmete kahjuks. Nimetatud otsus on sisult otsus, mis on vastuolus liikme lojaalsuskohustusega. Seega otsuse kehtetuks tunnistamisel tuleb tuvastada kas liige on lojaalsuskohustust rikkunud. Otsuste kehtetuks tunnistamine TsÜS § 38 lg 1 alusel on seotud kolmekuulise aegumistähtajaga TsÜS § 38 lg 5 järgi.

Varem kehtinud õiguse alusel on avaldatud seisukoht, et liikmete otsuse saab kehtetuks tunnistada ka teistel tsiviilseadustiku üldosa seaduses ettenähtud tehingu kehtetuks tunnistamise alustel.¹¹⁹ Kehtiv õigus seda otseselt ei võimalda, kuid näiteks on võimalik tugineda TsÜS § 90 lg 1 nimetatud alustele (oluline eksimus, pettus, ähvardus või vägivald) seoses hääle andmisega. TsÜS § 33 lg 3 kohaselt hääle andmise tühisuse või antud hääle tühistamise korral saab juriidilise isiku organi otsuse kehtetuks tunnistamist vastavalt käesoleva seaduse §-le 38 nõuda üksnes juhul, kui tühised või tühistatud hääled mõjutasid otsuse tegemise võimalikkust või otsuse sisu.

Otsuse tühisuse aluseks on TsÜS § 38 lg 2, mille kohaselt on organi otsus tühine, kui see on seaduses otse sätestatud või kui otsus on vastuolus heade kommetega või kui see rikub juriidilise isiku võlausaldajate kaitseks või muu avaliku huvi tõttu kehtestatud seaduse sätet. Kuigi tühisuse tuvastamisel ei ole ajalisi piiranguid, on tühisuse tuvastamise ja kohustusnõue piiratud õiguskindluse põhimõttega. Riigikohus selgitas, et kui liige saaks hääletamise kohustusest tuletatud tahteavalduse asendamise nõuet esitada ja selle kaudu saavutada

¹¹⁸ A. Vutt. (viide 67). - Juridica 2005, nr 1, lk 54.

¹¹⁹ M. Ots. Aktsionäride üldkoosoleku otsuse tühisus ja kehtetus. - Juridica 2001, nr 4, lk 238.

teistsuguse otsuse vastuvõtmine veel mitu aastat pärast üldkoosoleku toimumist, siis ei oleks tagatud teiste organite liikmete, võlausaldajate ja teiste sidusgruppide huvide kaitse.¹²⁰

Kui kohus on tunnistanud liikmete otsuse kehtetuks või tuvastanud tühisuse ning tuvastanud teise, blokeerimisõigust kasutanud, liikme kohustuse anda poolthääled ja asendanud tahteavalduse kohtuotsusega, peaks olema võimalik tuvastada sama päevakorra punkti alusel tehtud teise sisuga otsuse vastuvõtmine. Teise sisuga otsuse vastu võtmise tuvastamiseks tuleb liikmel esitada koosolekule alternatiivne otsuse eelnõu ning hääletada koosolekul enda esitatud otsuse eelnõu poolt. Praktikast on enamasti otstarbekas otsuse vaidlustamise asemel uue otsuse tegemine, millele eelnevalt on esitatud kohustusnõue ja liikme tahteavaldus asendada kohtuotsusega. Siiski on osad liikmete otsused seotud mingi kindla asjaoluga, näiteks kasumi jaotamise otsus sõltub majandusaasta aruande kinnitamisest, mistõttu võib uue otsuse tegemine olla problemaatiline.

3.2.4. Ebaõiglaselt kahjustava tegevuse kontseptsioon patiseisu lahendamiseks

Eelneva põhjal võib öelda, et Eesti õiguse alusel on teoreetiliselt võimalik liikmel patiseisu olukorras küll oma õigusi kaitsta, kuid nõude esitamine, tõendamine ning konkreetse nõude formuleerimine võib olla suhteliselt komplitseeritud. Puudub selge kohtupraktika, millest lähtuda. Nõude keerulisus ei loo kindlust liikme jaoks kelle õigusi rikutakse. Samuti ei täida see preventiivset eesmärki patiseisu vältimiseks, kuivõrd üldjuhul liikmed ei teagi, et on võimalus sellise nõude esitamiseks. Selle tõttu võib liige olla arvamusel, et oma õiguste kuritarvitamisel ja seadusliku blokeerimisõiguse kasutamisel ei ole teisel liikmel võimalusi ennast kaitsta. Kuivõrd kohus lahendab nõuet, mis kohtusse on esitatud, ei saa kohus ise liikme kaitseks võtta tarvitusele abinõusid, milliseid liige võibolla ei oskagi nõuda.

Patiseisu olukorras, kus üks liige seisab vastu kõikidele teise liikme otsustele, on liikme võimalused lahenduseni jõuda eriti keerulised. Autor leiab, et sellises olukorras on liikmete õiguste kaitseks hea lahendus Ühendkuningriigi õiguses, kus on otsesõnu sätestatud kaitseabinõu ebaõiglaselt kahjustava tegevuse (inglise keeles *Unfair Prejudice*) vastu. Tegemist on liikme, eriti vähemusliikme õiguste kaitse kontseptsiooniga, mida saab kasutada ka patiseisu lahendamiseks. Ühendkuningriigi ühinguõiguse regulatsiooni Companies Act

¹²⁰ RKTko 3-2-1-89-14 p 39.

2006¹²¹ artikli 994 alusel võib liige pöörduda kohtu poole juhul, kui ühingut juhitakse või on juhitud viisil, mis on üldises mõttes liikmete või mõne liikme huve kahjustav, samuti juhul kui mõni ühingu poolt toime pandud või toime pandav tegu oleks aktsionäride huve kahjustav. Seda õiguskaitsevahendit nimetatakse Anglo-Ameerika õigusruumis vahel ka ahistamise vastaseks kaitseks (*oppression remedy*), mille abil saab vähemus võimaluse vaidlustada igasugust vähemuste õiguste kuritarvitamist või kaitsta ühingut üldisemalt kahjustava tegevuse eest. Selline kuritarvituste vastane kaitseabinõu sisaldus Ühendkuningriigi õiguses juba alates 1948 aastast ja enne 2006.a ühinguõiguse reformi reguleerisid seda Companies Act artiklid 459-561.¹²²

Nõude aluseks oleva ebaõiglaselt kahjustava tegevuse mõiste on seaduses defineerimata. Seega tuleb seda sisustada õiguspõhimõtete ja kohtupraktikaga. On leitud, et üks kõige üldisemaks ebaõiglaselt kahjustava tegevuse tunnusooneks on see, et liikme tegevus sekkub teise liikme õiguste realiseerimisse. Liikme õigused ei pruugi olla rikutud mingi kindla seadusvastase tegevusega, et lugeda teise liikme tegevust ebaõiglaselt kahjustavaks.¹²³ Õiguspärane ootus, kui kaitstav hüve, on tuletatud üldisest õigluse mõistest. Sellest lähtudes on leitud, et artikkel 459 kaitseb liikme huve, mis ei tulene mingist liikmete vahelisest kokkulepest, vaid mis võivad olla tuletatud iga liikme individuaalsest veendumusest.¹²⁴ Autori hinnangul on ebaõiglaselt kahjustava tegevuse kaitstavateks õigushüvedeks praktiliselt samad õigushüvied mis tulenevad Eesti õiguskorras olevast hea usu põhimõttest, lojaalsuspõhimõttest, heas usus käitumisest ja osanike võrdsuspõhimõttest.

Ühendkuningriigis on kohtud kasumi jaotamata jätmise probleemide korral tunnustanud Companies Act artiklist 994 tulenevat õigust ja võimalust vaidlustada dividendide mitte väljamaksmist õiguste kuritarvitamise alusel. Keskseks kaasuseks selles küsimuses on *Re Sam Weller & Sons Ltd*, kus liikmed, kes ei olnud juhatuses, ei olnud rahul sellega, et dividendide väljamaksmise kord oli 37 aasta jooksul püsinud muutumatu. Juhatuses olevad liikmed maksid kasumi välja endale töötasuna, jättes aga dividendid välja maksmata. Kohus otsustas,

¹²¹ Companies Act 2006. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/contents>

¹²² M. Vutt (viide 7), lk 104-105.

¹²³ T. Brinkman. (viide 28), p 63.

¹²⁴ T. Brinkman. (viide 28), p 59.

et selline olukord võib olla käsitletav õiguste kuritarvitamisena liikmete suhtes kes juhatuses ei ole.¹²⁵

Ühendkuningriigis on kohtutel Companies Act artikli 994 alusel esitatud nõude lahendamisel laiaulatuslik pädevus. Companies Act artikli 996 kohaselt on kohtul nõude rahuldamise korral õigus kasutada ükskõik millist enda valitud abinõu õiguste rikkumise lõpetamiseks. Autori seisukohalt on selline kohtu laiaulatuslik diskretsiooniõigus põhjendatud ja eesmärgipärane olukorras, kus liige kasutab patiseisu olukorras blokeerimisõigust valimatult kõigi teise liikme ettepanekute osas. Kohus saab iga juhtumi puhul võtta tarvitusele kõige sobivamad abinõud, olenemata sellest millise abinõu kohaldamist liige nõude esitamisel soovis.

Companies Act artiklist 994 tulenevat õiguskaitsevahendit peetakse kompleksseks ja paindlikuks õiguslikuks võimaluseks, mille kaudu saab kohus hinnata äriühingu tegevuse eri aspekte ja samaaegselt lahendada eri tüüpi vaidlusi. Ühendkuningriigis kasutatakse seda eriti palju väikeste, suletud liikmete ringiga, kapitaliühingute ühinguõigusliku õiguskaitsevahendina. Abinõu on kättesaadav paljudele isikutele, samuti on seda võimalik kasutada väga erinevat liiki ühinguõiguslike rikkumiste puhul, nii ühekordsete, kui ka pikemaajalise kuritarvituse või ka alles kavandatava rikkumise korral.¹²⁶

On leitud, et üldiselt paistab Anglo-Ameerika õigussüsteem silma aktsionäride parema kaitsega kui Mandri-Euroopa õigussüsteem.¹²⁷ Autori hinnangul oleks põhjendatud Eesti ühinguõigusesse tuua sisse sarnase sisuga õiguskaitsevahend. Küll mitte nii laiaulatuslik, kui see on Ühendkuningriigis, vaid pigem piiritleda selgelt millises olukorras oleks liikmel õigus pöörduda kohtu poole ebaõiglaselt kahjustava tegevuse kaitseks. Patiseisu tekitamine ühingus võiks olla alus, millisel juhul lugeda ühe liikme tegevust ahistavaks või ebaõiglaselt kahjustavaks. Selline paindlikum lähenemine liikme õiguste kaitsel tagab paremini liikme õigused patiseisu olukorras, kus liikmete suhted võivad olla nii vastuolulised, et ükskõik milline ühe liikme poolt tehtud ettepanek blokeeritakse teise liikme poolt, süvenemata selle sisusse ja vajalikkusesse. Kohtutel võiks olla diskretsiooniõigus abinõude valikul, millega

¹²⁵ A. Vutt. (viide 108).- *Juridica International* 2009, nr 16, p 139.

¹²⁶ M. Vutt. (viide 7), lk 105.

¹²⁷ R. La Porta, F. Lopez-de-Silanes jt. *Law and Finance*. - *Journal of Political Economy* 1998, Vol. 106, No 6, p 1151.

lahendada liikmete vastuolud. See muidugi ei tähenda, et kohus võiks teha mida iganes ta ausaks peab, seda eelnevalt liikmetega arutamata. Sellisel nõudel oleks samas ka preventiivne mõju, kuivõrd nõude selge formeerimine äriseadustikus mõjuks distsiplineerivana liikmele, kes oma õigusi kuritarvitab.

3.3 Liikmete õigussuhte lõpetamine patiseisu lahendamise abinõuna

3.3.1. Väljaostu nõue

Patiseisu olukorras võivad liikmete suhted aja jooksul minna nii halvaks, et ühingu seotud otsuseid blokeeritakse juba liikmete vaheliste vastuolude tõttu, ilma igasuguse mõistliku põhjendusega. Samas võib patiseis olla tekitatud ühe liikme poolt kindla eesmärgiga, milleks võib olla näiteks teise liikme surveamine enda osaluse võõrandamiseks. Kuigi liikmel on võib olla võimalik mõningatel juhtudel oma õigusi teiste vahenditega kaitsta, ei taga pidev võitlus enda õiguste tagamisel ühingu eesmärgipärast toimimist ega liikme enda huve. Selline patiseisu olukord ei ole kindlasti kasulik liikmetele ega ka ühingule. Sellisel juhul võib patiseisu olukorra lahenduseks osutada ainult väljaostu või lõpetamisnõue.

Ühingu seisukohalt on patiseisu lõpetamine liikme väljaostuga eelistatum lahendus, kui ühingu lõpetamine, kuna kogu ühing läheb ühe liikme omandisse ja see peaks eelduslikult tagama ühingu jätkusuutlikkuse. Lähtuda tuleb ka äärmise abinõu printsiibist, mille kohaselt peab kasutama kõige leebemat abinõu patiseisu olukorra lahendamiseks. Eestis seadusandja ei ole reguleerinud võimalust 50% osaluse korral kohustada teist liiget enda osalust ära müüma või teise poole osalust välja ostma.

Eesti õiguses on küll olemas osaniku väljaarvamise instituut (ÄS § 167), mis võimaldab esitada nõude osaniku osaühingust väljaarvamiseks, kui osanik on oma kohustuse olulisel määral mõjuva põhjusega täitmata jätnud või muul viisil osaühingu huve oluliselt kahjustanud. Sellise nõude on võimalik aga esitada ainult osanik, kelle osadega on esindatud üle poole osakapitalist (ÄS § 167 lg 2). Ka Riigikohus on selgitanud, et ÄS § 167 on õiguskaitsevahend osaühingu huve kahjustava vähemusliikme vastu.¹²⁸ Seega ei ole võimalik võrdsete liikmete korral patiseisu olukorras nimetatud nõuet esitada, mistõttu ei ole tegu kohase

¹²⁸ RKTkm 3-2-1-97-11 p 35.

õiguskaitsevahendiga patiseisu lahendamiseks. Isegi, kui 50% osalusega osanikul oleks võimalik nõue esitada, on nõude eelduseks selge ühingu huvide rikkumine. Osaniku õiguste rikkumine ei ole nõude esitamise aluseks, seega ei ole abinõu mõeldud osanike omavaheliste tülide lahendamiseks. Samuti on rõhutatud selle nõude *ultima ratio* sanktsiooni tähendust.¹²⁹ Samuti ei tunne aktsiaseltside õiguslik regulatsioon sellist väljaarvamise instituti.

Euroopa Liidus on loodud võimalus nõuda liikme välja ostmist, kuid seda ainult väikeaktsionäridele. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2004/25/EÜ¹³⁰ artikli 5 paragrahvi 1 kohaselt on direktiivi eesmärgiks kaitsta eelkõige väikeaktsionäre olukorras kus enamusaktsionär on saavutanud kontrolli ühingu üle, kohustades kontrolli omavad aktsionäri tegema õiglane väljaostu pakkumine. Artikli 5 paragrahvi 3 kohaselt on liikmesriigil õigus määratleda, kui suurt osalust loetakse kontrolli saamiseks äriühingu üle. ÄS § 363¹ lg 1 kohaselt on õigus aktsionäril, kelle aktsiatega on esindatud vähemalt 9/10 aktsiakapitalist, esitada taotlus otsustamiseks üldkoosolekul vähemusaktsionäridele kuuluvate aktsiate ülevõtmine õiglase rahalise hüvitise maksmise vastu. ÄS § 363⁷ lg 1 järgi on üldkoosoleku otsus vähemusaktsionäridele kuuluvate aktsiate ülevõtmise kohta vastu võetud, kui selle poolt on antud vähemalt 95/100 aktsiatega esindatud häälest. Seega võrdsete liikmete korral ei ole võimalik nõuda teise liikme välja ostmist ning seeläbi patiseisu olukord lahendada.

Autori seisukohalt peaks olema loodud vajalik menetlus patiseisu olukorra lahendamiseks ja liikmete ning ühingu kaitseks juhuks, kui muud õiguskaitsevahendid ei ole efektiivsed. Riigil ja kohtutel on kohustus võtta tarvidusele vajalikud meetmed omandi kaitseks. On selge, et patiseisu olukord võib olla ühingule ja liikmele kahjulik, kuivõrd patiseisust tulenevad vaidlused võivad ühingu väärtus kahaneda. Seega peaks olema võimalikult vähe aega ja ressursse nõudev menetlus probleemi lahendamiseks. Autori hinnangul võiks selliseks õiguskaitsevahendiks olla liikme õigus nõuda osaluse välja ostmist ning kasutada selleks meetodit mis tagaks õiglase väljaostu hinna. Teistes riikides on sellist nõuet edukalt kasutatud patiseisu olukordade lahendamiseks, tagades liikmetele ausa hinna.

¹²⁹ T. Bartels. Tühjaks pigistamise seadustamisest Eesti äriõiguses: äriseadustiku §-d 363¹-363¹⁰. - Juridica 2004, nr 2, lk 87.

¹³⁰ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 21.04.2004.a direktiiv 2004/25/EÜ ülevõtmispakkumiste kohta. - ELT L 142, 30.04.2004.a.

Belgias on 1996.a aastast ühingu liikmetel võimalus esitada väljaostu nõue, mille eesmärk on lahendada tõsised ja püsivad liikmete vaidlused. Liikmed kelle osaluse suurus on vähemalt 30%, saavad mõjuva põhjuse olemasolul nõuda, et teine liige ostaks tema osaluse ära (*withdrawal*) või, et teine liige müüks enda osaluse (*exclusion*).¹³¹ Nõude esitamise eelduseks on, et ülejäänud meetmed pole liikmete vahelise tüli lahendamiseks tulemust andnud. Nõude aluseks olevat mõjuvat põhjust ei ole seejuures defineeritud, see on jäetud kohtupraktika kujundada. On leitud, et liikme suutmatust täita oma kohustusi peab olema igal juhul piisavalt raskete tagajärgedega või tekitanud ummikseisu ühingu organites.¹³²

Väljaostu nõuet liikmete vastuolude lahenduseks on kasutatud ka Ühendkuningriikides. Konkreetset alust väljaostu nõudmiseks Ühendkuningriigi õiguses 50% osalusega liikmele ei ole, nõue on aga võimalik esitada abinõuna ebaõiglaselt kahjustava tegevuse lõpetamiseks Companies Act artikli 994 alusel. Väljaostu nõuete tähtsust näitab asjaolu, et suuremas osas kaebustes, mis on kohtule esitatud artikli 459¹³³ alusel, on abinõuna soovitud kohtu nõudel väljaostu teise liikme poolt.¹³⁴ Samuti on kohtud Companies Act artikli 996 alusel, mis annab kohtule õiguse ise otsustada vajaliku abinõu üle, otsustanud enim kasutada kohustust teine liige välja osta.¹³⁵ Pärast seda, kui Belgia õigussüsteemis väljaostmisvõimalus kehtestati, hakati välja ostmist ulatuslikult kasutama liikmete poolt, kes olid pikka aega vaidlustes olnud. Selline võimalus pakkus efektiivset viimast võimalust vältida elujõuliste ettevõtete lõpetamist. Märkimisväärse hulga kohtuotsuse tulemusena pakub kohtupraktika ka üksikasjalikke juhiseid erinevateks situatsioonideks.¹³⁶ Seega on väljaostu näol tegu realselt toimiva abinõuga lahendamaks liikmete vaidlusi.

Kui mõlemad liikmed soovivad teise osa välja osta, tuleks väljaostu õigust pigem tunnustama liikmel, kes on enam järginud hea usu põhimõtet ja lojaalsuskohustust. Juhul, kui patiseis on tekkinud pigem ühe liikme süül, eelkõige blokeerimisõiguse põhjendamatul kasutamisel,

¹³¹ A. Bertrand, A. Coibion. Shareholder Suits against the Directors of a Company, against other Shareholders and against the Company itself under Belgian Law. - European Company and Financial Law Review 2009, Vol. 6 No 2/3, p 290.

¹³² A. Bertrand, A. Coibion. (viide 131), p 295.

¹³³ Alates 2006 aastast jõustunud Companies Act-is on sama sisuga nõue artiklis 994.

¹³⁴ T. Brinkman.(viide 28), p 68.

¹³⁵ R. Goddard. The Unfair Prejudice Remedy. - Edinburgh Law Review 2008, volume 12, p 94.

¹³⁶ A. Bertrand, A. Coibion. (viide 131), p 290.

peaks olema sellel liikmel kohustus enda osalus või mingi osa enda osalusest võõrandada teisele liikmele. Olukorras, kus mõlemad liikmed on oma kohustusi teise suhtes rikkunud, võib väljaostu õiguse tuvastamine olla raskendatud. Kohus võib arvestada kumma liikme tegelik panus ühingusse on olnud suurem, arvestades seejuures ka panust, millist on liige valmis ühingusse tulevikus tegema. Ühel liikmel võib olla suur panus ühingu asutamisel, kujundamisel, juhtimisel ja arengul enne, kui teine liige üldse liikmeks sai. Nimetatud asjaolud võiksid anda aluse võrdsuse põhimõttest kõrvalekaldumiseks.

Olukorras, kus mõlemal liikmel on huvi teise liikme osaluse välja ostmiseks, oleks üheks võimaluseks kohtu poolt määratud oksjon. Oksjoni käigus on selge, et suurema pakkumise teinud liige on rohkem huvitatud ühingu majandustegevuse jätkamisest. Probleemiks on aga see, et paljudel juhtudel on liikmete majanduslik võimekus erinev, mistõttu ei pruugi tegu olla õiglase lahendusega.¹³⁷

Lisaks sellele, kellel on õigus teise liikme osa omandada, on teiseks suureks vaidlusküsimuseks osaluse hinna määramine. Äriühingu väärtus koosneb eelkõige tulevikus tekkivast kasust, mida äriühing suudab saavutada oma olemasoleva vara, innovatsioonivõime, tootmise kujundatuse, turupositsiooni, sisemise ülesehituse ja juhtimiskorralduse baasil. Riigikohus on samas nentunud, et kuna õiglase väärtuse arvestamine põhineb mingil tõenäosusel, ei ole võimalik hüvitist paratamatult täie kindlusega välja arvestada.¹³⁸ Ühingu hinna määramine, mis on üks olulisimaid küsimusi välja ostmisel, võib olla vägagi komplitseeritud.

Belgias on väljaostu nõuete puhul ühingu väärtuse hindamiseks kasutatud mitmeid erinevaid meetodeid. Kohus on kasutanud näiteks diskonteeritud rahavoogude meetodit või lähtunud raamatupidamislikust väärtusest, olenevalt ühingust. Suurema osa otsuste puhul on kohus lähtunud erinevatest ekspertide esitatud meetoditest, arvutades nende alusel keskmise väärtuse.¹³⁹ Diskonteeritud rahavoogude meetodi kasutamist ettevõtte väärtuse hindamiseks on tunnustanud ka Eesti Riigikohus.¹⁴⁰ Selline väärtuse hindamine võib, kaasates mitmeid

¹³⁷ F. A. Geurtz. (viide 50), p 478.

¹³⁸ RKTko 3-2-1-145-04 p 34, p 27.

¹³⁹ A. Bertrand, A. Coibion. (viide 131), p 297.

¹⁴⁰ RKTko 3-2-1-145-04 p 34; RKTko 3-2-1-114-05 p 14; RKTko 3-2-1-45-12 p 17.

eksperte, osutada kulukaks ja aeganõudvaks. Samuti võib väärtuse hindamine olla problemaatiline, kui ühingul puudub korrektne raamatupidamine või ühingu väärtus koosneb peamiselt immateriaalsetest väärtustest, mille väärtust on raske objektiivselt hinnata.

Autori hinnangul oleks otstarbekas väljaostu puhul kasutada Anglo-Ameerika õigusruumis kasutatavat meetodit määramaks, kes ostab teise liikme osa ning millise hinnaga. Seda eriti olukorras, kus liikmete osalused on võrdsed ehk siis kummagi osa on ühesuguse väärtusega. Nimetatud meetod seisneb spetsiaalse ostu-müügi mehhanismi (inglise keeles *buy-sell method*)¹⁴¹ kasutamises. Meetod on mõeldud patiseisu lahendamiseks ja seisneb selles, et üks liige pakub hinna ning teine liige otsustab, kas ta ostab või müüb selle hinnaga.¹⁴² Nimetatud Anglo-Ameerika õigussüsteemis välja töötatud meetodid on üha rohkem hakatud arutama ka Kontinentaal-Euroopa õigussüsteemis, sh ka Saksamaa õiguskirjanduses.¹⁴³ Saksa kohtupraktikas on leitud, et sellise meetodi kasutamises kokkuleppimine ning selle kasutamine patiseisu lahendamiseks on efektiivne ja üldjuhul õiguspärane.¹⁴⁴

Ka Riigikohus on ühinguõiguse kodifitseerimise projekti koostamise käigus avaldanud arvamust, et Eestis tuleks luua sell-out reeglistik, mille kaudu oleks võimalik teatud eelduste olemasolul äriühingust lahkuda. Mehhanism tuleks luua ka patiseisu lahendamiseks olukorras, kus osalus jaguneb võrdselt kahe osaniku või aktsionäri vahel, kelle vahel on ületamatud erimeelsused.¹⁴⁵

Meetodi kasutamisel alustatakse sellest, et valitakse ühingu liige, kes määrab ühingu osaluse väärtuse. Liikme valimine võib toimuda erineval viisil, kokkuleppel või näiteks liisuheitmise teel. Samas võib liikme määrata ka kohus, kui üks liige on ühinguga seotud asjaoludest

¹⁴¹ Terminil ei ole eestikeeles täpset nimetust. Inglisekeelses õiguskirjanduses on kasutatud ka termineid *shotgun method* ja *cake cutting method*, *Russian Roulette mechanism*, *Shoot-out method*.

¹⁴² M-A. Frutos, T. Kittsteiner. (viide 73), p 184.

¹⁴³ H. Fleischer, S. Schneider. Shoot-Out Clauses in Partnerships and Close Corporations – An Approach from Comparative Law and Economic Theory. - European Company and Financial Law Review 2012, Vol. 9, No. 1, p 35-36.

¹⁴⁴ OLG Nürnberg, 20.12.2013, 12 U 49/13, p 47-51.

¹⁴⁵ Ühinguõiguse kodifitseerimise lähteülesande projekt (viide 3), ptk. IV, p 9.2.

paremini teadlik või kellel on teadmised ja võimalused õiglase hinna määramise osas.¹⁴⁶ Kui ühe liikme poolt on väärtus määratud, on teisel liikmel pärast seda õigus valida, kas ta ostab selle hinnaga teise liikme osaluse välja või müüb enda osaluse selle hinnaga hinna pakkunud liikmele.¹⁴⁷

Meetod on eriti asjakohane olukorras, kus ühingu osalusel puuduks muidu turg selle müügiks ja on selge, et liikmed üksinda on suutelised ühingu majandustegevusega jätkama. Selle meetodi eeliseks peetaksegi seda, et see peaks tagama õiglase hinna, kuna väljaostu nõude esitanud liikmel on motivatsioon nimetada võimalikult täpne ja õiglane hind, kuna ta võib osutada nii ostjaks, kui ka müüjaks.¹⁴⁸ Ühingu liikmete lahutamisel väljaostuga peetakse sellise meetodi kasutamist kõige asjakohasemaks, mistõttu võtavad kohtud seda aina rohkem kasutusele.¹⁴⁹ Meetodit peetakse paremaks võimaluseks väljaostu kasutamisel, kui näiteks kohtu poolt korraldatavad oksjonid, pakkudes mõlemale liikmele võrdse õigluse saada ühingu osaluse eest õiglane hüvitis.¹⁵⁰

Samas võivad ka sellel meetodil teatud olukordades esineda puudused, kuivõrd see ei garanteeri, et mõlema liikme huvid on võrdselt tagatud igas olukorras. On leitud, et selle meetodi peamiseks puuduseks on etteaimatava tulemuse puudumine. Meetodi kasutamine võib viia ebasoovitava tulemuseni juhul, kui üks liige soovib pigem ühingust lahkuda, ehk siis soovib, et teine liige ostaks tema osaluse õiglase hinnaga ära. Teisele liikmele pakkumist tehes võib aga see liige ise osutada hoopis väljaostjaks ja ühingu ainuosanikuks. Lisaks on võimalus, et üks liige kes on majanduslikult paremal järjel, kuritarvitab tahtlikult meetodit, sundides teist liiget loobuma osalusest ebaõiglaselt väikese hinnaga. Kui üks liige teab, et

¹⁴⁶ C. M. Landeo, K. E. Spier. Shotgun mechanisms for common-value partnerships: The unassigned-offeror problem, *Economics Letters* 2013, vol. 121, p 391. Available: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2282204.

¹⁴⁷ J. Li, Y.Xue, W. Wu. Partnership dissolution and proprietary information. Springer 2011, p 505.

¹⁴⁸ H. Fleischer, S. Schneider. (viide 143), p 39.

¹⁴⁹ C. M. Landeo, K. E. Spier, Irreconcilable Differences: Judicial Resolution of Business Deadlock. Harvard Law School, Discussion Paper 2013, No. 752, p 4. Available: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2282162.

¹⁵⁰ J. Li, Y.Xue, W. Wu. (viide 147), p 511.

teine liige ei ole võimeline teatud summat osaluse eest maksma, võib ta meelega teha ühingu tegelikust väärtusest väiksema hinnapakumise.¹⁵¹

On aga leitud, et sellise olukorra ära kasutamine, kus üks liige on majanduslikult halvemas olukorras ning talle tehakse ebamõistlikult väike pakkumine, võib olla vastuolus Saksa Tsiviilseadustiku §-st 242 tuleneva hea usu põhimõttega.¹⁵² Sellest tulenevalt võib öelda, et liikme poolt selliselt oma õiguste kasutamine on vastuolus ka TsÜS § 32 tuleneva liikmete vahelise hea usu põhimõttega. Ka Saksa kohtupraktikas on leitud, et sellise meetodi kasutamisel peab järgima, et seda ei kuritarvitataks majanduslikult nõrgemal positsioonil oleva liikme suhtes.¹⁵³

Autor leiab, et väljaostu nõude esitamise võimalus peaks ka Eesti õigussüsteemis eksisteerima, tagamaks liikmete õiguste kaitse patiseisu olukorras. See aitab säilitada paljusid toimivaid äriühinguid ning isegi ühingu edukust tõsta, kuivõrd ühing saaks edasi tegutseda ilma liikmete vaheliste vaidlusteta. Nõude esitamise alusena oleks põhjendatud käesolevas töös käsitletud üldprintsiipidest lähtumine. Kui üks liige või mõlemad liikmed on rikkunud üldprintsiipidest tulenevaid kohustusi ning ühingu on tekkinud patiseis, on õigus esitada väljaostu nõue. Väljaostu hinna ja õiguste väljaselgitamiseks võib kasutada erinevaid meetodeid kohtu poolt. Siiski on autori arvates nii kohut, kui ka liikmeid kõige vähem koormavaks eelkirjeldatud ostu-müügi (*but-sell*) meetod. See on eriti asjakohane patiseisu lahendamise abinõu, kui liikmete osalused on võrdsed, kuivõrd mõlema liikme osaluse väärtus on ühesugune.

Praktiline kogemus Suurbritanniast ja Ameerika Ühendriikidest on näidanud, et isegi kui väljaostu võimalus ja tingimused on poolte vahel olemas õiguskaitsevahendina, on selle kasutamine suhteliselt harv, mis tähendab, et selle õiguskaitsevahendi mõju on pigem preventiivne, distsiplineerides liikmeid omavahelised vastuolud ise lahendama.¹⁵⁴ Seda arvestades on tõenäoline, et ka Eesti õiguskorras ei leiaks patiseisu olukorras väljaostu nõue

¹⁵¹ H. Fleischer, S. Schneider. (viide 143), p 40.

¹⁵² H. Fleischer, S. Schneider. (viide 143), p 47.

¹⁵³ OLG Nürnberg, 20.12.2013, 12 U 49/13, p 52-53.

¹⁵⁴ H. Fleischer, S. Schneider. (viide 143), p 50.

praktikas laialdast otsest kasutust, kuid sellele oleks siiski mõju patiseisu lahendamisele ja ennetamisele.

3.3.2. Nõue ühingu lõpetamiseks

Mõnel juhul võib olla põhjendatud patiseisu olukorra lahendamiseks nõuda ühingu lõpetamist. Seda juhul, kui patiseisus on muutunud ühingule niivõrd koormavaks ja segavaks, et sellise isiku osalemine majandustegevuses ei ole mõistlik. Tegemist on kõige raskema tagajärjega abinõuga, mille kasutamine on põhjendatud juhul, kui kõik teised võimalused ei ole osutunud efektiivseks. Selletõttu peaks ka patiseisu olukorra lahendamisel olema ühingu lõpetamine erandlik abinõu.

Olukorras, kus oleks põhjendatud nõue ühingu lõpetamiseks, peab olema ka põhjendatud väljaostu nõue, mistõttu peaks väljaostu nõue patiseisu lahendamiseks eelnema ühingu lõpetamisele. Samas võib tekkida olukord, kus muud abinõud, seal hulgas väljaostu nõue patiseisu lahendamiseks, ei ole asjakohasteks abinõudeks. Näiteks olukord, kus üks liige ei saa ühingu majandustegevusega edukalt jätkata, kuna ühing on toiminud mõlema liikme erialastel teadmistel või oskustel, mistõttu ühe liikme lahkumine ühingust ei võimalda ühingu tegevust jätkata. Samuti võib olla, et kummalgi liikmel ei ole majanduslikult võimalik teist liiget välja osta. Sellistel juhtudel ei ole väljaostu nõue arvestatav abinõu, eriti olukorras, kus patiseis tuleks lahendada võimalikult kiiresti. Põhjus, miks liikmed ei ole nõus väljaostuga, võib tuleneda ka sellest, et liikmed on andnud ühingu kohustuste eest isiklikke käendusid. On arusaadav, et liige ei taha sellisel juhul ühingu tegevuse jätkamist väljaspool enda kontrolli. Väikese ringiga ühingute puhul, kui liikmed on ühtlasi ka juhatuse liikmed, on sellised olukorrad praktikas sagedased.

Ühing on võimalik lõpetada otsusega või kohtulahendiga (ÄS § 201 lg 1 p 1 ja 2, § 364 lg 1 p 1 ja 2). Ühingu otsusega lõpetamiseks on sätestatud kvalifitseeritud häälteenamus, otsustamiseks on vaja 2/3 häältest (ÄS § 202 lg 1, § 365 lg 1). Eelduslikult ei suuda patiseisu olukorras liikmed lõpetamises ise kokku leppida ja vabatahtlikku lõpetamist ei toimu. Kohtulahendiga lõpetatakse ühing sundlõpetamisel. Sundlõpetamise alused tulenevad TsÜS § 40, mille lg 1 p 6 viitab ka muudele seaduses sätestatud alustele, milleks on ÄS-s nimetatud konkreetsed alused. Kapitaliühingu lõpetamise saab kohus otsustada ainult seaduses sätestatud konkreetsete aluste esinemisel. Juriidilise isiku kõik sundlõpetamise alused saavad

põhiõigustena kehtestatud ühinemisvabaduse ja ettevõtlusvabaduse kaitse eesmärgist tuleneda üksnes seadusest.¹⁵⁵

Eesti õiguskorras ei ole reguleeritud võimalust nõuda ühingu lõpetamist patiseisu lahendamiseks. Teoreetiliselt oleks patiseisu olukorras mõeldav lõpetamise nõue osanike otsusega, esitades kohustusnõude ja tahteavalduse asendamise TsÜS § 68 lg 5 alusel. See eeldab aga kohustuse olemasolu, nagu öeldud ei tulene seadusest kohustust ühing lõpetada patiseisu korral ja olukorras, kus liige kuritarvitab oma õigusi. Sellist kohustust ei saaks tuletada tõenäoliselt ka üldprintsipiidest. Hea usu ja lojaalsuspõhimõttest võib küll tuletada liikme kohustuse rikkumine lõpetada, küll aga mitte lõpetada ühing.

Patiseisu korral oleks teoreetiliselt mõeldav analoogia korras kohaldada täisühingu kohta käivat regulatsiooni. Täisühingu liikme nõudel võib kohus otsustada ühingu lõpetamise, kui selleks on mõjuv põhjus. Mõjuvaks põhjuseks on eelkõige olulise kohustuse täitmata jätmine osaniku poolt või selle täitmise võimatus (ÄS § 105 lg 1). Nimetatud alused on oleks põhjendatud eriti patiseisu olukorras, kus liikmed on pikaajaliselt jätnud oma kohustused täitmata ning teinud võimatuks teise liikme poolt ühingu kohustuste täitmise. Patiseis ÄS § 105 lg 1 mõttes peaks olema mõjuv põhjus.

Riigikohus on pidanud võimalikuks ÄS aktsiaseltsi regulatsiooni kohaldumist osäühingu suhtes.¹⁵⁶ Täisühingu puhul on lõpetamise nõue ilmselt põhjendatud tulenevalt osanike isiklikust solidaarsest vastutusest. Oma olemuselt on täisühing sisuliselt seltsing. Samas seltsingule omane lojaalsuskohustus on ka osäühingu ja aktsiaseltsi üheks keskseks liikmete kohustuseks. Analoogia eeldab lünka õiguses tulenevalt TsÜS § 4. Kuivõrd seadusandja on ainult täisühingu puhul näinud ette lõpetamise liikmetest tuleneva mõjuva põhjuse olemasolul, on tegu ilmselt seadusandja teadlikult erineva reguleerimisega, mitte lüngaga õiguses. Kohtupraktikas ei ole autorile teadaolevalt täisühingu sätteid kohaldatud osäühingute ja aktsiaseltse puudutavate küsimuste puhul. Lähtuvalt sellest on autor seisukohal, et praktikas ei oleks võimalik analoogia korras kasutada patiseisu lahendava abinõuna ÄS § 105 lg 1 tulenevat õigust nõuda täisühingu lõpetamist.

¹⁵⁵ P. Varul (koost). (viide 20) TsÜS: Kommenteeritud väljaanne, § 40, p 3.2.6.

¹⁵⁶ RKTko 3-2-1-6-03 p 14.

Ühingu lõpetamine patiseisu tõttu on võimalik Anglo-Ameerika õigusruumis, kus on seda praktikas kasutatud juba pikka aega. Patiseis liikmete vahel või juhatuses on laialdaselt tunnustatud seaduslik alus ühingu sundlõpetamiseks.¹⁵⁷ Lõpetamine on oluline õiguskaitsevahend liikme õiguste kaitseks olukorras kus ühingu eesmärgist on tahtlikult kõrvale kaldunud. See väljendub enamasti näljutamistaktika kasutamises enamusosaniku poolt, mille käigus halvatakse ühingu tegevus ja lõpetatakse ühingu kasumi jaotamine.¹⁵⁸ On leitud ka, et süstemaatiline ja pidev ühinguõiguste rikkumine võib olla aluseks ühingu lõpetamisele, kuivõrd see võib olla ainukeseks abinõuks. Kui üks kahest võrdsest liikmest on hoidnud enda käes kontrolli ühingu üle ning ignoreerinud teist liiget kümneaastase perioodi jooksul, ei pruugi alternatiivset abinõu vastasseisu lahendamiseks olla.¹⁵⁹

Õiguskirjanduses on pakutud põhjused, mis võiksid õigustada nõuet ühingu lõpetamiseks:

1. Liige on toime pannud pahatahtliku teo, mis ohustab ühingu või võib edaspidi ohustada.
2. Liige rikub tahtlikult ja püsivalt liikmete kokkuleppeid või käitub muul viisil ebausaldusväärset liikmete vahelistes suhetes, mistõttu ei ole mõistlikult võimalik koos ühingu juhtida.
3. Liikmete ühine ühingu juhtimise ja ettevõtlus on suure tõenäosusega kahjumlik.
4. Muud asjaolud, mis õigustavad lõpetamise.¹⁶⁰

Nõude esitamine ühingu lõpetamiseks ei lõppe tihti ühingu lõpetamisega, vaid liige või keegi kolmas ostab kas osa või terve ühingu, jätkates ühingu majandustegevusega.¹⁶¹ Seega võib ühingu lõpetamise nõudel olla patiseisu lahendamise seisukohalt teist liiget survestav mõju. Praktikas ongi lõpetamise nõudel rohkem survestav mõju, kuivõrd lõpetamisega ähvardamine peaks kutsuma korrale liikme kes ei taha kasumlikult tegutseva ühingu lõpetamist. Äriühingu lõpetamine kujutab endast äritegevuse hävitamist, mille tulemusena töötajad kaotavad töö ja

¹⁵⁷ H. J. Haynsworth. (viide 49), p 33.

¹⁵⁸ J. C. Gray, J. H. Gross. Minority Dissolution of the Close Corporation. - George Washington Law Review 1967, Vol. 35, Issue 5, p 1073.

¹⁵⁹ F. Fratcher. Deadlock in a close corporation: A suggestion for protecting a dissident, co-equal shareholder. - Duke Law Journal 1972, vol 21, issue 3, p 660.

¹⁶⁰ C. L. Israels. The Sacred Cow of Corporate Existence: Problems of Deadlock and Dissolution. - The University of Chicago Law Review 1952, Vol. 19, Nr. 4, p 789.

¹⁶¹ L. L. Shapiro. Involuntary Dissolution of Close Corporations for Mistreatment of Minority Shareholders. - Washington University Law Review 1982, Volume 60, issue 3, p 1151.

majandus üldiselt saab kahjustada. Selle tõttu on ühingu lõpetamist, mis ei ole pankrotis, peetud ebamõistlikuks.

Kuigi patiseis võimaldab nõuda ühingu lõpetamist, ei piisa alati ka patiseisu olukorrast, et lõpetamine oleks põhjendatud. Seoses ühingu lõpetamismõude mitterahuldamisega on õiguskirjanduses palju esile tõstetud kaasust *Radom & Neidroff inc*, kus kohus keeldus ühingu lõpetamast, hoolimata patiseisust liikmete vahel, kellel kummalgi oli 50% suurune osalus. Esinesid ka alused lõpetamise nõudmiseks, sh suutmatus valida juhatust. Siiski leidis kohus, et hoolimata erimeelsustest liikmete vahel, teenis äriühing kasumit. Pelgalt olukorda, kus liikmed ja juhatuse liikmed on võrdsete osalustega ja erinevate huvidega ning kumbki liige ei soovi teist välja osta, ei ole peetud küllaldaseks alused ühingu sundlõpetamiseks. Seda juhul kui ei ole tõendatud korvamatud kahju ühingule endale või täielikku ühingu tegevuse halvatust. Eriti kui ühing tegutseb vaatamata patiseisule kasumlikult.¹⁶²

Lõpetamismõude põhjendamatu esitamisega, kui nõuet ei rahuldata, riskeerib liige sellega, et tema tegevust võib käsitleda pahatahtlikuna. Ühing või teine liige võib kanda kahju sellise nõude esitamisest. Nõude menetlemine avalikult kohtus võib vähendada ühingu likviidsust võlausaldajate ja investorite silmis. Kohustuse rikkumise ja õiguskaitsevahendi raskuse ebalproportsionaalsuse korral on tegemist hea usu põhimõttega vastuolus oleva õiguste teostamisega.¹⁶³

Eelnevalt lähtuvalt tuleks lõpetamise põhjendatuse seisukohalt hinnata seda, kuidas patiseis mõjutab ühingu ennast. Oluliseks on peetud just kahju ühingule, mitte liikmete omavahelisi vastuolusid ja koostöö mittedesujumist. Kui arvestada ühingu koguhuviga, sh töötajatega, võib olla põhjendatud ühingu mittelõpetamine kui ühing teenib kasumit, isegi kui liikmete vahel on patiseis.

Autor leiab, et Eesti õiguses peaks olema seadusandja poolt sätestatud võimalus nõuda ühingu sundlõpetamist patiseisu korral. Patiseisu olukorras, kus liikmete ja ühingu õigused võivad kahjustuda ning muud abinõud on osutunud ebaefektiivseteks, oleks põhjendatud ühingu lõpetamine. Sarnaselt täisühingule, mille puhul on võimalik patiseisu olukorras nõuda

¹⁶² J. C. Gray, J. H. Gross. (viide 158), p 1073.

¹⁶³ Editors S. Whittaker, R. Zimmermann. Good faith in European Contract Law. Cambridge University Press 2000, p 306-307.

täisühingu lõpetamist, oleks selline nõue ka osaühingu ja aktsiaseltsi puhul põhjendatud. Mitte võimaldada sellise abinõu kasutamist olukorras, kus ühing ei ole veel täielikult maksevõimetu ei tundu mõistlik. Loomulikult peaks olema sätestatud eeldused, lisaks patiseisu olukorrale, et ei toimuks sellise nõude liigset väärkasutust liikme poolt. Eesmärk peaks olema sellise nõude võimaldamine, kuid tagada selle võimalikult harv kasutamine praktikas.

Kokkuvõte

Eestis on suur hulk kapitaliühinguid, kus liikmete osalus on võrdne. See tähendab ka liikmete võrdsed häälte arvu otsuseid tehes. Kõikides võrdsete liikmetega ühingutes võib tekkida patiseis (*deadlock*). Patiseis tähendab, et juriidilise isiku tegevus on häiritud või lausa halvatud tulenevalt liikmete vastuoludest ja häälte võrdsest jaotusest. Äriühingu liikmel peaks sellises olukorras olema võimalus enda või äriühingu huve kaitsta. Õiguskaitsevahendid aga kehtiva Eesti seadusandluse ja praktika valguses on võrdlemisi piiratud patiseisu lahendamiseks.

Patiseisu lahendamisel tuleb lähtuda liikmetele suhete üldistest alustest ja printsiipidest. Üldprintsiipidest saab tuletada ning konkretiseerida liikmete õigused ja kohustused igal konkreetsel juhul vastavalt olukorrale. Liikmed omavad ühelt poolt õigusi ja kohustusi juriidilise isiku suhtes. Teiselt poolt aga piiravad nimetatud õiguste realiseerimist liikmete omavahelisest suhtest tulenevad kohustused.

Juriidilise isiku liikmed on kohustatud omavahelistes suhetes järgima hea usu põhimõtet ja lojaalsuspõhimõtet. Liikmetel tuleb nii omavahelises suhtes, kui ka suhtes ühinguga kohustus vastavalt panustada ühingu juhtimisse ja mitte kahjustada ühingu või teiste liikmete õigustatud huve. Ühingu puudutavate otsuste tegemisel on liikmetel kohustus lähtuda eelkõige ühingu huvidest, mitte enda isiklikest huvidest. Lojaalsuskohustuse mõju on intensiivne just väikese liikmete ringiga ühingutes, kus liikmete suhted on eeldatavasti personaalsemad ning iga liikme isiklik panus ühingusse on suurem. Sellisteks on kahtlemata kahe võrdse liikmega ühingud. Juriidilise isiku liikmete osas kehtib lisaks ka võrdse kohtlemise põhimõte, mida tuleb liikmetel oma õigusi ja kohustusi teostades arvestada.

Liikmed teostavad oma õigusi ja juriidilise isiku tahet otsuste kaudu, enamasti lihthäälteenamuse põhimõttel. See tähendab, et otsus on vastu võetud, kui selle poolt antakse vähemalt üle poole koosolekul esindatud häältelt. Kui liige ei soovi mingi otsuse vastu võtmist annab ta vastuhääle, mille tulemusena jääb võrdsete osaluste korral otsus piisava häälte olemasoluta vastu võtmata. Sellist vetoõigust nimetatakse ka blokeerimiseks, kuivõrd liikme vastuhäältega on võimalik otsuste vastuvõtmist blokeerida. Liikmete võrdse osaluse

korral on 50% suuruse osalusega võimalus blokeerida teise liikme soovi otsuseid vastu võtta. See tekitab ühingu patiseisu.

Patiseisust tulenevad probleemid võivad kahjustada nii ühingu, kui ka otseselt liikmeid ennast. Kõikvõimalikud ühingu juhtorganeid puudutavad vaidlused võivad pärssida ühingu juhtimist ja viia kahju tekkimiseni või koguni ühingu sundlõpetamiseni. Olukord on veelgi komplitseeritud juhul, kui ühingu on kaks võrdse osalusega liiget, kes on samal ajal ka juhatuse liikmed. Negatiivsete tagajärgedeni võib viia olukord, kus liikmete omavaheliste vastuolude tõttu ei õnnestu valida audiitorit või ei võeta vastu otsust majandusaasta aruande kinnitamiseks. Samuti olukord, kus ühingu on netovara vähem, kui on seaduses sätestatud kapitali minimaalne suurus. Sellised olukorrad võivad halvimal juhul lõppeda ühingu sundlõpetamisega. Patiseis võib takistada oluliselt ühingu arengut ja kasvamist, kui liikmed ei suuda üksmeelele jõuda mõnes ühingu majandustegevusega seotud küsimuses. Kui sellistes küsimustes liikmete vahelised lahkarmused on püsivad, võivad ka need osutada ühingu jaoks tõsiseks probleemiks.

Peamiseks liikmete isiklikuks probleemiks patiseisu olukorras on ilma jäämine ühingust saadavast kasust. Kasumi jaotamiseks ja dividendide väljamaksmiseks on vaja lihthälteenamust. Võrdsete osaluste korras on aga võimalik ühel liikmel tekitada patiseis, blokeerides dividendide väljamaksmise otsuse ilma, et selleks oleks mõistlik majanduslik põhjendus. Pikemat aega sellise taktika kasutamist nimetatakse näljutamiseks, mille eesmärgiks on üldjuhul soov teist liiget survestada ja temast vabaneda. Sellise taktika kasutamine võib oluliselt kahjustada liikme huve, kes dividendidest ilma jäädes võib kaotada suurema osa oma sissetulekust.

Patiseisu tekkimist ühingu on võimalik teatud määral ennetada. See eeldab aga liikmete omavahelist konsensust, mistõttu saab ennetamine üldjuhul toimuda siis, kui liikmete suhted ei ole veel muutunud vastuoluliseks. Praktikas tekivad probleemid ja lahkarmused liikmete vahel reeglina teatud aja möödudes pärast ühingu asutamist ning nende peale ühingu asutades reeglina ei mõelda. Ühingu asutamisel olekski aga kõige otstarbekam põhikirjaga reguleerida vastavaid abinõusid patiseisu ennetamiseks ja selle lahendamiseks. Liikmete vahel on võimalikud ka erinevad võlaõiguslikud kokkulepped, millega on võimalik kokku leppida, kuidas mingite küsimuste puhul hääletada. Kokkulepete kehtivus eeldab aga arvestamist

liikmete ja ühingu suhtete aluste ja üldprintsipiidega. Siiski ei garanteeri kokkulepped patiseisu vältimist, kuivõrd kokkulepete täitmine on liikmete vaba valik. Kokkuleppe rikkumine ei mõjuta liikme poolt antud hääle kehtivust. Ainukeseks stiimuliks kokkuleppe täitmiseks on võimalik kokkuleppes kokku lepitud õiguskaitsevahendi kohaldumine, milleks on peamiselt kahju hüvitamine või leppetrahv.

Eesti praktikas ei ole liikmete vahel patiseisu ennetavalt reguleerimine kuigi levinud, mistõttu pööratakse sellele tähelepanu alles probleemide tekkimisel. Sellisel juhul on Eestis õiguskaitsevahendid liikme jaoks suhteliselt piiratud. Liikmetel peab olema aga võimalik oma õigusi ja kohustusi efektiivselt ja tulemuslikult tagada ning realiseerida. Patiseisust tekkinud olukord võib kahjustada PS §-ga 32 kaitstud omandiõigust. EIK on leidnud, et juriidilise isiku osad ja sellega kaasnevad õigused on kaitstud EIÕK 1. protokolliga artikliga 1 ja riikidel on kohustus võtta tarvitusele vajalikud meetmed, et tagada isikutele nende omandi kaitse. Samuti on PS §-ga 14 sätestatud üldine põhiõigus korraldusele ja menetlusele, mille järgi on õigus eraõiguslikele kompetentsidele ja õigused menetlusele kohtus, millest tuleneb õigus, et riik loob normid eraõiguslike õigustoimingute jaoks ning tagaks õiguse menetlusele kohtus. Ka Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium on rõhutanud, et riik peab kehtestama menetluse, mis tagaks isiku õiguste tõhusa kaitse. Seega peab Eesti õiguskorras ühingu liikmetele olema garanteeritud nende õigused olukorras, kus liikmete osalused ühingu on võrdsed ning ühingu on tekkinud patiseis.

Teatud juhtudel annab Eesti õigus õiguse liikmel nõuda teiselt liikmelt mingi kohustuse täitmist, mis võib seisneda ka mingi otsuse tegemises. Blokeerimisõiguse kasutamine ja patiseisu tekitamine võivad kahjustada teise liikme ja ühingu õigusi, mis on tulenevalt hea usu ja lojaalsuspõhimõttest keelatud. Sellest tulenevalt võib kahjustav liige olla kohustatud hääletama patiseisust välja tulemiseks vajalike otsuste poolt. Samuti võib liikme patiseisu lõpetamise kohustus tuleneda põhimõttest, et lepingu sõlmimisest keeldumine võib olla lubamatu ja vastuolus hea usu põhimõttega. Kuna liikmete otsus on käsitletav lepinguna, on mõeldav teiselt liikmelt nõuda tahteavaldust lepingu, ehk otsuse tegemiseks.

Selleks, et liikmelt nõuda patiseisu lahendamist ning mingi otsuse tegemist, on võimalik kohtulahendiga asendada liikme tahteavaldus, millega liige annab poolthääled otsuse tegemiseks. Sellise tahteavalduse tegemiseks kohustamine eeldab aga liikme kohustuse

tuvastamist. See tähendab, et kohus peab välja selgitama kas liikmel on kohustus mingis küsimuses hääletada otsuse vastuvõtmise pool. Ühingu juhtimises ja liikmete pädevuses olevate küsimuste otsustamisel võib selle kohustuse tuvastamine olla problemaatiline. Kohustusnõue tuleb lahendada liikmete ning ühingu huvide kaalumise teel, hindamaks, milline on ühe liikme huvi teiselt liikmelt nõusolek saada ja teise liikme huvi nõusoleku andmisest keelduda.

Kohustused võivad tuleneda põhikirjast, otse seadusest või liikmete ja ühingu suhete üldprintsipiidest. Olukordades, kus patiseisu tulemusena võivad ühingu huvid saada oluliselt kahjustada, peaks olema selge, et liikme ja ühingu huvi kaalub üle teise liikme vabaduse lasta ühingule tekkida kahju tegevusetuse tõttu. Samas, kui küsimus on liikme isiklike õiguste rikkumises on huvide kaalumine komplitseeritum. Eelkõige peavad liikmed lähtub ühingu huvist, kuid ka omavahelistes suhetes peavad liikmed arvestama üksteise õigusliku ootusega ja huvidega. Liikme põhiliseks huviks ühingu kaudu tegutsedes on ühingust tulu saamine. Dividendide väljamaksmist puudutavad vaidlused liikmete vahel on ka praktikas enim levinumaks. Eestis ei ole seaduses otsesõnu loodud liikmele õigust nõuda dividende, mistõttu on võimalik pikka aega jätta dividendid välja maksmata. Üldjuhul ollakse seisukohal, et liikme aastatepikkune nõ näljutamine kasumi mittejaotamise kaudu on liikme õiguste kuritarvitamisena keelatud. Samas on Eesti kohtupraktikas leitud, et liikmel ei ole võimalik nõude dividendide väljamaksmist ka liikmete suhetele kohaldatavate üldprintsipiide alusel, mistõttu puudub liikmel võimalus oma õigusi kaitsta.

Liikmel on kohustusnõudega võimalik eelkõige kaitsta ühingu huve. Näiteks juhatusega seotud vaidluste puhul võib olla põhjendatud teise liikme tahteavalduse asendamine, tegemaks otsuse millega kutsutakse juhatuse liige ametist tagasi, esitatakse kahjunõue või muu nõue juhatuse liikme vastu. Juhtimisvõimetu juhatus või juhatuse liige, kes rikub oma kohustusi, on potentsiaalseks kahju tekitavaks ohuks ühingule. Hea usu ja lojaalsuspõhimõttest tulenevalt ei tohi osanik vastu seista ühingu kaitsvatele abinõudele. Seega võib öelda, et osanik ei tohiks sellises olukorras vastu seista otsusele juhatuse liikme tagasikutsumiseks. Ühingu majandustegevust puudutavate küsimuste korral ei pruugi aga ka kohustusnõue patiseisu lahendamiseks olla efektiivne abinõu. Ühingu majandustegevus ja investeerimine on seotud riskidega, mille tulemusi on raske määratleda. Seega on raske tuvastada, kas liikmel on

kohustust mingi otsuse poolt hääletada. Samuti peab nõude esitama igakordselt uuesti, mistõttu pideva ja kestva patiseisuolukorra lahendamisel ei ole see liikme jaoks efektiivne.

Otsuse tegemiseks kohustamine võib seisneda ka kahju hüvitisena naturaalsestitutsiooni korras. Alternatiivselt on võimalik lepingu sõlmimist ehk otsuse tegemist nõuda kahju tekitava tegevuse lõpetamiseks. Kahjustava tegevuse lõpetamise nõue tähendab ka kahjustavast tegevusest tulevikus hoidmise nõuet, sest tegevus kui selline keelatakse. Seega on teoreetiliselt võimalik esitada nõue kohustamiseks teist liiget hoiduma edaspidi liikme õiguste rikkumisest, mis peaks tagama mingites küsimustes patiseisu edaspidi vältimist. Sellisel teel nõude esitamine eeldab mõistagi selge kahju olemasolu eelkõige ühingu.

On leitud, et Anglo-Ameerika õigussüsteemis on ühingu liikmete õigused paremini kaitstud, kui Mandri-Euroopa õigussüsteemis. Ühendkuningriigi õiguses on otsesõnu sätestatud kaitseabinõu ebaõiglaselt kahjustava tegevuse (*Unfair Prejudice*) vastu. Tegemist on liikme õiguste kaitse kontseptsiooniga, mida saab kasutada ka patiseisu lahendamiseks. Liige võib pöörduda kohtu poole juhul, kui ühingu juhitud või on juhitud viisil, mis on üldises mõttes liikmete või mõne liikme huve kahjustav. Kohtutel on nõude lahendamisel laiaulatuslik pädevus ning kohtul on nõude rahuldamise korral õigus kasutada ükskõik millist enda valitud abinõu õiguste rikkumise lõpetamiseks.

Paljudel juhtudel ei ole patiseisu lahendamine võimalik või mõistlik teise liikme kohustamisega mingi kindla sisuga otsust vastu võtma. Kui liikmete suhted on muutunud eriti vastuoluliseks ning mõlemad liikmed rikuvad üksteise õigusi, ei ole selline olukord kindlasti liikmetele ega ühingu jätkusuutlik. Sellisel juhul võib patiseisu olukorra lahenduseks osutada ainult väljaostu või lõpetamisinõue.

Eestis ei ole seadusandja poolt reguleeritud võimalust võrdse osaluse korral kohustada liiget enda osalus võõrandama või ostma ära teise liikme osalus. Belgias on 1996.a aastast ühingu liikmetel võimalus esitada väljaostu nõue, mille eesmärk on lahendada tõsised ja püsivad liikmete vahelised vaidlused. Väljaostu nõuet liikmete vahelise vastuolu lahenduseks kasutatakse aktiivselt ka Ühendkuningriikides. Väljaostu nõuete tähtsust näitab asjaolu, et suurema osa kaebustes, mis on esitati ebaõiglaselt kahjustava tegevuse lõpetamiseks, on abinõuna soovitud kohtu nõudel väljaostu. Samuti on kohtud ise diskretsiooni korras

otsustanud enim kasutada kohustust teine liige välja osta. Kui Belgia õigussüsteemis väljaostmisvõimalus kehtestati, hakati väljaostmist ulatuslikult kasutama liikmete poolt, kes olid pikka aega vaidlustes olnud. Seega on väljaostu näol tegu reaalselt toimivate abinõudega lahendamaks liikmete vahelisi vaidlusi.

Mõnel juhul võib olla põhjendatud ühingu patiseisu olukorra lahendamiseks nõuda ühingu lõpetamist. Seda juhul, kui patiseis on muutunud ühingu niivõrd koormavaks ja segavaks, et osalemine majandustegevuses ei ole mõistlik. Tegemist on kõige raskema tagajärgena abinõuga, mille kasutamine on põhjendatud juhul, kui kõik teised võimalused ei ole osutunud efektiivseks. Eesti õiguskorras ei ole reguleeritud õigust nõuda ühingu lõpetamist patiseisu lahendamiseks. Ühingu lõpetamine patiseisu tõttu on aga võimalik Anglo-Ameerika õigusruumis, kus on seda praktikas kasutatud juba pikka aega. Patiseis liikmete vahel või juhatuses on laialdaselt tunnustatud seaduslik alus ühingu sundlõpetamiseks. On leitud, et süstemaatiline ja pidev ühinguõiguste rikkumine võib olla aluseks ühingu lõpetamisele, kuivõrd see võib olla ainukeseks abinõuks.

Patiseisu olukorras ei ole liikmete huvid Eestis piisavalt kaitstud. Tuleb küll nentida, et mõnes olukorras on olemas teoreetiline võimalus liikmel enda või ühingu huve kaitsta, kuid nõuded on komplitseeritud ja puudub vajalik kohtupraktika. Kohtupraktika on aga küsimuse lahendamisel hädavajalik, arvestades, et patiseisu olukorras saaks liikmete kohustused tuvastada üldprintsipiide põhjal, millised on aga jäetud kohtupraktika sisustada. Autori hinnangul leiab kinnitust töös püstitatud hüpotees, et kehtiv õigus ei võimalda patiseisu olukorda lahendada ning seadusandjal tuleb kaaluda vajalike abinõude loomist. Tuleb arvestada, et riik peaks võimaldama õiguskaitse kasutamise õiguste rikkumise korral. Jääda lootma kohtupraktika selgele kujunemisele nimetatud küsimuses, ei ole mõistlik. Võrdse osalusega ühingu liikmetel peaks olema selge alus, mille alusel kohtusse pöörduda patiseisu korral. Kohtutel võiks olla diskretsiooniõigus abinõude valikul, millega lahendada liikmete vahelised vastuolud. Ka võrdsete liikmete korral peaks olema võimalus nõuda patiseisu olukorra lahendamiseks teise liikme välja ostmist või ühingu lõpetamist. Praktiline kogemus Suurbritanniast ja Ameerika Ühendriikidest on näidanud, et sellistel nõuetel on suuresti liikmeid distsiplineeriv ja hoiatav mõju, sundides liikmed omavahel koostööd tegema ja patiseis kokkuleppelisel teel lahendama.

Corporate deadlocks and ways of resolution. Summary

The aim of this study is to analyse the deadlock situation and problems in the company with equal members. In addition to propose new ways and remedies for deadlock resolution in Estonian law. The study is primarily theoretical approach, but there is also empirical analysis, especially analysis of the Estonian Supreme Court practice. The study uses a systematic and comparative research methods. Mainly used as a reference in the United Kingdom law.

Firstly, the shareholders legal relationships and general principles are explored and explained. The general principles of shareholder relationships can and must be used when resolving shareholders deadlock. The main rights and obligations of shareholders in any given situation can be determined using general principles. Shareholders have rights and obligations toward the company, but on the other hand they have obligations to other shareholders. Shareholders are required to comply with the principle of good faith and the principle of loyalty in their relations. Therefore shareholders have obligation to contribute management of company and not to harm company or other shareholder legitimate rights and interests. Duty of loyalty means that shareholders have obligation to act on the basis of company interest, not their own personal interests. The duty of loyalty is more intense and have more impact in companies with small number of shareholders, where personal relationships between shareholders and company is expected.

Shareholders exercise their rights and the will of company through decisions at the general meeting, where most decisions are made by simple majority of votes. That means that at least 51% of the votes are necessary to make a decision. If equal shareholder does not want to make some decision, he simply can vote against the decision. Equal shareholders have this veto right on decisions because their votes can block the decisions. If the veto right is used to vote against important decisions concerning company`s or other shareholder rights, deadlock has arisen.

In the second chapter the deadlock situation, problems and ways to prevent deadlock situation are analysed. Deadlock is generally defined as company`s paralysis of such a magnitude that the company simply cannot function, and company can be harmed. Deadlock can harm both company`s interest and directly the shareholders interests. Shareholders disputes concerning

the company's management will certainly disturb the management of the company and can damage or even end with company's compulsory dissolution. The situation is even more complicated when the equal shareholders are also board members. The compulsory dissolution of the company can also be a result, if shareholders could not elect the auditor, make a decision approving the annual report or if the company's net asset is below the minimum. Deadlock can also substantially hinder the development and growth of the company if members are unable to reach a consensus in deciding any matter relating to the business decisions. If such issues are persistent disagreements between shareholders, they will be serious problem for the company.

Shareholders personal interests can be harm in deadlock situation mostly by loss of dividend payouts. Equal shareholder can block the decision in general meeting needed to pay out dividends, without any reasonable justification. If this kind of tactics is used for long period of time, it is defined as oppression tactics. The aim of oppression tactics is generally to influence and get rid of the other shareholder.

Deadlock in the company can be prevented to a certain extent. This, however, requires agreements between members, thereby preventing can take place when shareholders relationships are not yet problematic. The most sensible approach would be to adjust measures to resolve the deadlock in the articles of association, when the company is established. Different contractual arrangements are also possible between shareholders, like how to vote in general meeting. However the contracts will not guarantee that the deadlock is avoided. Execution of these agreements can not be forced. The only sanction is the one agreed with the contract, like penal fine or damages. Preventing the deadlock is rare in Estonian companies and attention is paid only when deadlock and problems have raised. Therefore Estonian law must provide shareholders ways to exercise their rights and responsibilities efficiently and effectively and end the deadlock situation.

The third chapter is centred on the deadlock resolution. In some cases, Estonian law provides shareholder right to determine other shareholders obligation to vote at the general meeting. Equal shareholder veto right to vote against some decision and creating a deadlock can harm the company or other shareholder, which is prohibited according to principle of good faith and duty of loyalty. Therefore shareholder can be bound to vote for decision to avoid deadlock

and possible damages. If shareholder submits a claim to court, the court decision can replace the other shareholders votes at the general meeting.

The courts have to determine, if shareholder have an obligation to vote in favour of some decision. The determination of the shareholders obligation is can be complicated, court must weigh the shareholders interests and company`s interests. It must be taken into account that shareholders have the right to freely possess their possessions, including company. The obligation can be determined based on the general principles of shareholders relationship. In situations where a company may become damaged as a result of the deadlock or even result in the company being wound up, it should be clear that another shareholder and company`s interest weigh more than shareholder right to use veto. However, if the question is about shareholder personal right, like the right to receive dividends, the balance of interests is more complicated. Generally it is believed that the use of oppression tactics is considered abuse of the shareholder veto right. However, Estonian court practice have not recognised right to claim dividends, because there is no duty to pay dividends in Estonian law.

The claim to obligate shareholder could be used when there is dispute about the board members. Board member who violates its obligations, it is a potential threat to cause damages to company and shareholders. Based on the principle of good faith and loyalty, shareholder should not resist protective measures of the company. Thus, we can say that the shareholder should not use the veto right to avoid board member`s dismissal. The claim to obligate other shareholder to vote is problematic when the question is about the company`s business risks and investments. The results of business risks and investments are unknown, so shareholders obligation to vote for them is usually not clearly recognizable.

In theory Estonian law provides opportunity to obligate shareholder to vote as a compensation of damages. This way the shareholders acts, which caused deadlock, are prohibited, this means using veto on some decisions at the general meeting. Submission of this claim, of course, presupposes the existence of obvious damage to the company. There is no case law in Estonia about these claims, so the effectiveness is unclear.

It has been found that shareholders rights are better protected in the Anglo-American legal system, than in continental European legal system. United Kingdom law expressly provides

protection measure against unfairly damaging activities (*Unfair Prejudice*). It is concept for protecting shareholders rights, which can also be used to resolve the deadlocks. Shareholder may file a claim to the court if the company is controlled by, or is managed in a manner which is damaging company or shareholders. The courts have considerable discretion in resolving the claim, if claim is approved, the court has the right to use any remedy to terminate the infringement of shareholders rights.

In many cases it is not possible or reasonable to resolve deadlock by obligating other shareholder to vote in a particular way at the general meeting. Like when the shareholders relationship has become particularly controversial and both members are violating each other's rights. Such a situation certainly is not beneficial to shareholders or the company. In such cases it may be a solution to end deadlock situation with buy-out or dissolution.

Estonian law does not provide the possibility to claim buy-out of other shareholder when the shareholders are equal. The possibility to claim buy-out is provided in Belgium and United Kingdom, which can be used to resolve deadlocks. The importance of the buy-out claims is confirmed by the fact that majority of claims filed because of deadlock or unfair prejudice, request buy-out as a remedy. Also after buy-out was implemented in Belgian legal system, shareholders became widely claiming it. Therefore the buy-out claim is justified remedy to resolve disputes between shareholders, including deadlocks.

In some cases it may be justified to request dissolution of company to resolve deadlock situation. That is, if the deadlock in the company is so serious, that the company's economic activities are not reasonable any more or it is damaging shareholders or third persons. Dissolution as remedy of course has most severe consequence to company, so the use of it should be justified only if all other remedies have not proven effective. Estonian legal system does not provide the right claim dissolution for deadlock resolution. Dissolution as a deadlock resolving remedy is used in Anglo-American legal system, where it is used in practice for a long time. It has been found that a systematic and continuous violation of the rights of shareholders may be a basis for dissolution, as it may be the only resort.

This study shows that shareholders right in Estonian legal system are not protected adequately. There are some theoretical ways to protect rights in deadlock situation, but there

is no necessary case law to back it up. Case law is essential resolving the issue, given that the shareholders obligations in deadlock situation can be identify on the basis of general principles and general principles need case law to be used. Deadlock situation threatens large number of companies in Estonia, which is why deadlock should be regulated by law to provide appropriate remedies. Deadlock situation should provide grounds for shareholders to use remedies. It does not make sense to rely on the formation of clear case law on this issue. Equal shareholders should have right to request buy-out or dissolution to resolve deadlocks. Practical experience from the United Kingdom and the United States has shown that such claims largely preventive effect, forcing shareholders to cooperate and resolve deadlocks.

Kasutatud allikad

Kirjandus

1. Bartels, T. Tühjakspigistamise seadustamisest Eesti äriõiguses: äriseadustiku §-d 363¹-363¹⁰. - Juridica 2004, nr 2, lk 86-95.
2. Bertrand, A., Coibion, A. Shareholder Suits against the Directors of a Company, against other Shareholders and against the Company itself under Belgian Law. – European Company and Financial Law Review 2009, Vol. 6 No 2/3, p 270-306.
3. Brinkman, T. Minority Protection under Section 459 of the Companies Act 1985. A Comparison with the Law of the German GmbH. - European Business Law Reviews 2002, volume 13, issue 1, p 55-83.
4. Campbell, D., Cambell, C., Rüster, B. (ed.). Business Transactions in Germany. LexisNexis 2001, Volume 2.
5. Casajus, A., Labrenz, H., Hiller, T. Majority shareholder protection by variable qualified majority rules. - European Journal of Law and Economics 2009, Vol 18, issue 1, p 9-18.
6. Cheung, R. Shareholders Agreements: Shareholders Contractual Freedom in Company Law. – Journal of Business Law 2012, issue 6, p 502-514.
7. Eisenhardt, K. M. Agency Theory: An Assessment and Review. - Theories of Corporate Governance: The Philosophical Foundations of Corporate Governance. T. Clarke (ed.). Oxon: Routledge 2004.
8. Fleischer, H., Schneider, S. Shoot-Out Clauses in Partnerships and Close Corporations - An Approach from Comparative Law and Economic Theory. - European Company and Financial Law Review 2012, Vol. 9, No. 1, p 35 -50.
9. Fratcher, F. Deadlock in a close corporation: A suggestion for protecting a dissident, co-equal shareholder. - Duke Law Journal 1972, Vol. 3, p 653-666.
10. Frutos, M-A., Kittsteiner, T. Efficient Partnership Dissolution under Buy-Sell Clauses. - The Rand Journal of Economics 2008, Vol. 39, Nr. 1, p 184-198.
11. Geurtz, F. A. Corporation Law. Minnesota, West Group 2000.
12. Gill, A., Biger, R. Tibrewala. Determinants of dividend payout ratios: evidence from United States. - The Open Business Journal 2010, vol. 3, p 8-14.
13. Goddard, R. The Unfair Prejudice Remedy. - Edinburgh Law Review 2008, vol. 12, lk 93-98.

14. Gray, J. C., Gross, J. H. Minority Dissolution of the Close Corporation. - *George Washington Law Review* 1967, Vol. 35, Issue 5, p 1068-1086.
15. Gustavus, E. Äriühinguõigus. Eesti kaubandus- ja registriõiguse õpik. Justiitsministeerium, Tallinn-Berliin 2001.
16. Haynsworth, H. J. Effectiveness of Involuntary Dissolution Suits as a Remedy for Close Corporation Dissension. - *Cleveland State Law Review*, Vol. 35, Issue 1, 1987, p 25-93.
17. Israels, C. L. The Sacred Cow of Corporate Existence: Problems of Deadlock and Dissolution. - *The University of Chicago Law Review* 1952, Vol. 19, No. 4, p 778-793.
18. Kull, I. Hea usu põhimõtte kaasaegses lepinguõiguses. Doktoritöö. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus 2002.
19. La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F. Law and Finance. - *Journal of Political Economy* 1998, Vol. 106, No 6, p 1113-1155.
20. Landeo, C. M., Spier, K. E. Irreconcilable Differences: Judicial Resolution of Business Deadlock. Harvard Law School, Discussion Paper 2013, No. 752. Available: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2282162
21. Landeo, C. M., Spier, K. E. Shotgun mechanisms for common-value partnerships: The unassigned-offeror problem. - *Economics Letters* 2013, vol. 121. Available: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2282204.
22. Landeo, C. M., Spier, K. E. Shotguns and deadlocks. - *Yale Journal on Regulation* 2013, forthcoming. Available: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2258966.
23. Li, J., Xue, Y., Wu, W. Partnership dissolution and proprietary information. Beijing, Springer 2011.
24. Moor, M. Äriühingu liikme õigus nõuda dividendide jaotamist. – *Juridica* 2015, nr 1. Lk 16-25.
25. Moor, M., Volens, U. Kas osanikul on õigus osaühingust välja astuda ja nõuda oma osa eest ühingult hüvitist. - *Juridica* 2012, nr 10, lk 752-767.
26. O' Neal, F. H. Arrangements Which Protect Minority Shareholders Against "Squeeze-Outs". - *Minnesota Law Review* 1961, vol. 45, p 537-557.
27. Ots, M. Aktsionäride üldkoosoleku otsuse tühisus ja kehtetus. - *Juridica* 2001, nr 4. lk 234-241.
28. Ots, M. Start-up ettevõtja kapitali kaasamist lihtsustavad äriseadustiku muudatused. - *Juridica* 2015, nr 1. Lk 3-9.

29. Saare, K. Eraõigusliku juriidilise isiku organi liikmete õigussuhted. - *Juridica* 2010, nr 7, lk 481-490.
30. Schmidt, K., Lutter, M. (erl.). *Aktiengesetz. Kommentar. II Band. §§ 150–410.* Köln: OVS Verlag Dr Otto Schmidt 2008.
31. Shapiro, L. L. Involuntary Dissolution of Close Corporations for Mistreatment of Minority Shareholders. - *Washington University Law Review* 1982, Vol. 60, p 1119-1153.
32. Simons, W (ed.). *Harmonization of Corporate Law in the CIS.* - *Review of Central and East European Law* 2011, Volume 36, No 3, p 219-235.
33. Solomon, L. D., Palmiter, A. R. *Corporations Examples and explanations. Second Edition.* Boston: Little, Brown and Company 1994.
34. Szabados, T. Shareholder protection in the case law of the Court of Justice of the European Union. - *Current Issues of Business and Law* 2010, vol. 5, issue 2, p 442-247.
35. Truuväli E.-J (toim.). *Eesti Vabariigi Põhiseadus: Kommenteeritud väljaanne.* Tallinn Juura 2002.
36. Ulmer, P., Habersack, M., Winter, M. *Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung Großkommentar. Band II.* Tübingen 2006.
37. Valter, J (toim.). *Äriõigus, Näidised ja kommentaarid. Käsiraamatute kirjastus,* Tallinn, 2007.
38. Varul, P. jt (koost) *Võlaõigusseadus I Üldosa (§§ 1-207): Kommenteeritud väljaanne.* Tallinn: Juura 2006.
39. Varul, P. jt (koost). *Tsiviilseadustiku üldosa seadus: kommenteeritud väljaanne,* Tallinn: Juura 2010.
40. Varul, P. jt (koost). *Võlaõigusseadus III 8. ja 10. osa (§§ 619-916 ja 1005-1067): Kommenteeritud väljaanne.* Tallinn: Juura 2009.
41. Varul, P. *Tühine tehing.* - *Juridica* 2011, nr 1, lk 35-46.
42. Werlauff, E. *Euroopa Liidu ühinguõigus - ühine nimetaja äriliste ettevõtmistele 12 riigis.* Tallinn: Juura 1997.
43. Whittaker, S., Zimmermann, R (ed.). *Good faith in European Contract Law.* Cambridge University Press 2000.
44. Volhard, R., Stengel, A. *German Limited Liability Company Transactions.* Wiley 1996.
45. Vutt, A. *Dividend Payments and Protection of Minority Shareholders.* - *Juridica International* 2009, nr 16, p 135-140.

46. Vutt, A. Äriühingu organi otsuste vaidlustamisega seotud probleeme. - Juridica 2005, nr 1, 53-61.
47. Vutt, M. Aktsionäri derivatiivnõue kui õiguskaitsevahend ja ühingujuhtimise abinõu. Doktoritöö. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus 2011.
48. Vutt, M. Aktsionäri kahju hüvitamise nõue aktsiaseltsi ja selle juhtorgani liikmete vastu. - Juridica 2012, nr 2, lk 90-100.
49. Vutt, M. Vutt, A. Äriühingu osaniku ja aktsionäri teabeõigus Eesti kohtupraktikas. - Juridica 2012, nr 9, lk 709-716.

Õigusaktid

Eesti õigusaktid

50. Audiitortegevuse seadus.- RT I 2010, 9, 41...RT I, 23.12.2013, 16.
51. Eesti Vabariigi põhiseadus. - RT 1992, 26, 349... RT I, 27.04.2011, 2.
52. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. - RT II 2000,11,57...RT II 2010, 14, 54
53. Notariaadiseadus.- RT I 2000, 104, 684...RT I, 09.10.2013, 8.
54. Perekonaseadus.- RT I 2009, 60, 395...RT I, 27.06.2012, 12.
55. Tsiviilseadustiku üldosa seadus.- RT I 2002, 35, 216...RT I, 13.03.2014, 103.
56. Võlaõigusseadus.- RT I 2001, 81, 487...RT I, 29.11.2013, 4.
57. Äriseadustik.- RT I 1995, 26, 355... RT I, 21.03.2014, 21.

Teiste riikide õigusaktid

58. Companies Act 2006. Arvutivõrgus kättesaadav:
<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/contents>
59. Das deutsche Bürgerliche Gesetzbuch (BGBI .I S. 2909; 2003IS. 738)
60. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 21.04.2004.a direktiiv 2004/24/EÜ ülevõtmispakkumiste kohta. - ELT L 142, 30.04.2004.a.

Kohtupraktika

61. RKTKo 3-2-1-76-01.
62. EIKo 25.07.2002, 48553/99, *Sovtransavto Holding vs Ukraina*.
63. RKTKo 3-2-1-6-03.
64. RKPJKo 3-4-1-4-03.
65. RKTKo 3-2-1-16-04.
66. RKTKo 3-2-1-99-04.

67. RKTko 3-2-1-134-04.
68. RKTko 3-2-1-145-04.
69. RKTko 3-2-1-114-05.
70. RKTko 3-2-1-158-05.
71. RKTko 3-2-1-4-06.
72. RKTm 3-2-1-130-06.
73. RKTko 3-2-1-65-08.
74. RKTko 3-2-1-153-09.
75. RKTko 3-2-1-166-09.
76. RKTko 3-2-1-164-09.
77. RKTko 3-2-1-7-10.
78. RKTko 3-2-1-157-10.
79. RKTko 3-2-1-12-11.
80. RKTm 3-2-1-97-11.
81. RKTm 3-2-1-144-11.
82. RKTko 3-2-1-45-12.
83. RKTko 3-2-1-72-13.
84. OLG Nürnberg 12 U 49/13.
85. RKTko 3-2-1-89-14.

Muud materjalid

86. OECD 2004 OECD Principles of Corporate Governance. Organisation for Economic Co-operation and Development. April 2004.
87. Tsiviilseadustiku üldosa seaduse eelnõu. Seletuskiri. 13.05.1999.a.
88. Äriseadustiku muutmise seaduse eelnõu. Seletuskiri. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.riigikogu.ee/download/4b1938bc-234f-43d8-aa47-6ca0cbf64d37/4b1938bc-234f-43d8-aa47-6ca0cbf64d37>.
89. Ühinguõiguse kodifitseerimise lähteülesande projekt. Tallinn, Justiitsministeerium 2014. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/uhinguoiguse_kodifitseerimise_lahteulesande_projekt_0.pdf.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Ravo Vitsut,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Patiseis kapitaliühingutes ja selle lahendamise,

mille juhendaja on Andres Vutt,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas, **04.05.2015**